

hláska

ročník IX, 1998, č.2

Zaniklý hrad u Úval - hrad Skara nebo Hostyně

Jiří Jindřich

Krajina na východ od Prahy, dnes jakoby bezejmenná, byla dříve zvaná Středočeské Mezíříčí, ale ani tento název neříká mnoho o území ohraničeném řekami Sázkou, Vltavou a Labem. Kraj, jenž pozvolna od Labe stoupá a vlní se návršími mezi která sestupují posázavské lesy, protínají paprsky cest vyzařující od středověku z Prahy a přinášející sem odtud osídlení. Napříč tímto územím se na počátku středověku rozkládal hraniční hvozď mezi Kouřimskem a Pražskem, který byl po sjednocení země postupně, hlavně pak od poloviny 13. století, dosídlován. Snad koncem 13. století vznikla při takzvané Trstěnické stezce také osada Úvaly a pravděpodobně rovněž opevněné panské sídlo ležící nedaleko.

Úvaly leží asi 20 kilometrů východně od historického centra Prahy. Rozkládají se na východním konci lesa, zvaného již ve středověku Vidrholec, nad ostrým zákrutem potoka Výmoly v nadmořské výšce kolem 260 metrů nad mořem. Nejstarší písemná zmínka o Úvalech pochází z období mezi lety 1290 - 1310, kdy šest pražských měšťanů zastavilo jiným pražským měšťanům vesnice "Brasym, Zibsin, Celpicz, Genz, Ubal", tedy zřejmě Brázdím, Štiřín, Cholupice, Jeneč a Úvaly.¹⁾ V té době tedy Úvaly náležely pražským měšťanům.

Roku 1361 kupuje Velflín Menhart Olbramovic od Donáta Rosta panství, k němuž náležely Zlatá, Květnice, Škvorec, Hradešín, Horka, Přišimasy, Hostyně, Lhota a půl městečka Úval. Roku 1379 se v knihách pražské konzistoře uvádí o Úvalech toto: "při přehlídce kostela ve Lhotě zjistil pražský arciděkan, že plebán bydlí v Úvale, půl hodiny od kostela vzdáleném". Olbram ze Škvorce byl v letech 1373 - 1389 purkrabím na Vyšehradě. Roku 1392 se uvádějí Pavel (zemřel 1418) a Václav, bratři arcibiskupa Olbrama ze Škvorce. Až do poloviny 15. století byly Úvaly součástí škvoreckého panství v držení Olbramoviců. Od roku 1448 pak náležela polovina Úval ke Škvorci a druhá k Hostyni.

Nejstarší části Úval jsou patrně takzvané chaloupky, dnes pod železničním viaduktem. Je to shluk asi dvaceti domků nad bývalým rybníkem Vejpuškem, který je

zakreslen v josefském vojenském mapování z roku 1764 a hráz ještě v katastrální mapě z roku 1841. Po hrázi tohoto rybníka bylo možné překročit potok Výmoly. Dokládají to také cesty směřující na tuto hráz od Dobročovic a od Škvorce.

Jihozápadně od Úval, asi 300 metrů od silnice z Prahy do Českého Brodu, se nad místem, kde se zprava do Výmoly vlevá bezejmenný potok, nacházejí výrazné terénní pozůstatky, pravděpodobně středověkého feudálního sídla, rozsahem se blížíci rozměrům malého hradu s předhradím. Historické prameny v okolí Úval jmenují tři středověká feudální sídla, jmenovitě hrad Hostyni, hrad Úvaly a zříceninu hradu Skara nebo Stará. Z těchto je nejvíce písemných dokladů o Hostyni, která je uváděna jako tvrz. Hrad Úvaly jmenuje pouze Balbín. Hrad Skara je uváděn coby rodiště arcibiskupa Arnošta z Pardubic. Jméno Skara převzala umělá hradní zřícenina.

Hrad jménem Skara není pro topografickou literaturu neznámým pojmem. Poprvé jej najdeme pod názvem Sacar na mapě Čech Crigingerova typu z roku 1614 vydané v Münsterově Kosmografii.²⁾ Dále jej uvádí Bohuslav Balbín³⁾, který píše: "Skara castrum ad Auval dejectum, in quo B. Arnestus Pragensis Archi Episcopus est genitus", tedy Skara hrad patřící k Úvalům, v němž se narodil blahoslavený Arnošt arcibiskup pražský, a v pojednání o hradech píše "Auval Caurz. 3 Arx nunc deserta habitatur priore seculo incendit eam A. 1507 Pragensium capitalis hostis Kopidlansky", tedy Úvaly - nyní pustý zámek, který byl obýván ještě v minulém století, r. 1507 ho zničil Kopidlanský úhlavní nepřítel Pražanů.

Téměř totožné informace poskytuje J. Schaller v topografii z r. 1788.⁴⁾ Tento uvádí: "Úvwal - das hiesige Schlos soll 1507 von Kopidlanski in Brand gefleckt worden sehn. Hof und Hostin sind zvey Mayerhöfe. Richt serne von dannen in dem jetzt wüst liegenden Schlose Skara, soll Ernest von Pardubic der erste prager Erzbischof zur Welt gekommen sehn". Zřícenina jménem

Mapa Čech Crigingerova typu z roku 1614 vydaná v Münsterově Kosmografii. Detail okolí hradu Sacar. Překresleno autorem. Za vyhledání totožnosti mapy děkuji PhDr. Liboru Gottfriedovi

Skara je zobrazena také na Kreibichově mapě Kouřimského kraje z roku 1824. Poloha zříceniny je však vyznačena nepřesně, ve skutečnosti se nachází asi 1 km jihozápadně. Východně od Úval jsou zakresleny dvory Hof a Hostin. J. G. Sommer v topografii r. 1844⁷¹ zmiňuje zříceninu Skara, kde se narodil první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic. Tento zámek byl r. 1507 vypálen Kopidlanským. Další topograf F. C. Watterich⁶⁹ roku 1845 pouze konstatuje zříceninu Stará.

Nové informace přináší teprve F. A. Heber,⁷² který píše: "Balbín ho (hrad Skaru, pozn. autora) jmenuje jak Úvaly a r. 1508 byl spolu s Úvaly vypálen Jiřím Kopidlanským. Komu předtím náležel neuvádí. První výraznější zpráva o něm je až za hraběte z Lichtensteina, který jako zemský nadřízený panství Škvorec a Uhřetěves nechává zříceninu rozebrat k oplocení nově zřízené obory, tak že dřívější hrad bezstopy zanikl. Vystavěli zde však, na upomínku, na starém místě dvě hradní věže spojené zdi, jako součást oplocení obory, které jsou již dlouhým časem a povětrností sešlé, že vypadají jako by ze starých časů pocházely. Tyto zříceniny stojí nad příkrým svažem Zámeckého vrchu pod kterým se na severu klikatí, skrze libezné luční údolí, bublající potůček jehož řečiště je malebně zahaleno kvetoucími keři. Z druhé strany ztrácejí se (zříceniny, pozn. autora) v obdělávané rovině s mladým borovým lesem na východě".

J. Orth a Fr. Sládek⁸³ zmiňují r. 1870 Starou v souvislosti s Hostínem a uvádí, že "Sommer má Hostin za Starou, která byla od jakéhosi Kopidlanského vypálena". Roku 1871 píše A. Sedláček⁹¹ o rodišti Arnošta z Pardubic: "někteří spisovatelé nesprávně čtouce Starou z toho učinili Scara (Skára, "r" se tehdy psalo jako "c") a hned také nově utvořený hrad umístili blíž Hostyně, kdež se

skutečně nějaké stopy zdi nacházely z nichž později učiněna umělá zřícenina hradní". Sedláček tyto pozůstatky považoval za zbytky vsi Fídrholec. Patrně však místo osobně nenavštívil.

Další zmínka je z roku 1914 od A. Dostála,¹⁰¹ který v pojednání o Ouhalech mluví o zaniklém hradu Skara v místě zvaném Králičina. Dodává pověst, která vypráví, že věže sloužily jako střelný, odkud páni stříleli zvěř, jež přicházela dolů na louku v lesích na pastvu, nebo k potoku se napít. Pole nedaleko sluje "Na šancích". Z nové literatury pouze kolektiv "A - Z na cesty"¹¹⁵ pod heslem Škvorec uvádí: "Skara 5 km SZ podle Hebera středověký hrad, dnes nepatrné zbytky". Naposledy se problémem zabýval M. Režňák,¹²⁵ který načrtl situaci pozůstatků hradu, jenž nazývá Stará a umělě zříceniny Skara.

Na tomto základě můžeme konstatovat asi toto. Hrad Skara nikdy neexistoval, vznikl v topografické literatuře jako rodiště arcibiskupa Arnošta z Pardubic. Jeho pojmenování má původ v názvu Stará, jak se jmenoval hrad v držení pánů z Pardubic (dnes Staré Hrady). Názvem Skara pak byla pojmenována zřícenina hradu nad údolím Výmolou. Původcem tohoto je pravděpodobně Bohuslav Balbín, který neuvádí jako rodiště arcibiskupovo Hostyni, nýbrž Skaru. O Hostyni se nezmiňuje vůbec, uvádí pouze pustý zámek Úvaly. Toho si poprvím již Josef Schaller a píše o dvou dvorech Hof a Hostin, ale uvádí i hrad Skara jako arcibiskupovo rodiště. Potom již všichni následující badatelé zachovávají tutéž chybu v různých obměnách. Heber sice vrátil rodiště Arnošta II. z Pardubic na Hostyni, o níž předpokládal, že stávala v místě dvora Hostin. Zbyla mu však zřícenina nad Výmolou a název Skara. Nikdo se nepokusil uvažovat tak, že by se například zřícenina hradu jmenovala Hostyně, odkud pocházel rod pánů z Pardubic, a že hrad Skara neexistuje. Pro tuto možnost existuje několik řešení. Buďto hrad nad Výmolou přestal majitelům vyhovovat

Kreibichova mapa z roku 1824

a ti zřídili novou tvrz v místech dvora Hostín, nebo byl hrad po polovině 14. století opuštěn, jelikož ztratil rezidenční funkci a nová tvrz byla po téměř sto letech zřízena jinde. Rovněž je možné, že byl jen jeden hrad, Hostyně nad Výmolou, a hospodářský dvůr, dnes jmenovaný jako Hostín,¹³⁾ převzal pouze jeho jméno v době, kdy byly jeho zříceniny nazývány Skarou. Pisatel této stati se přiklání k poslední variantě a dovoluje si přiřadit níže vypsanou historii Hostyně k lokalitě pozůstatků středověkého hradu nad údolím Výmoly poblíž Úval.

Květnici Škvorcem, Hradešinem, Horkami, Přišimasy, Lhotou a polovinou Úval. Od té doby byla součástí škvoreckého panství. Roku 1441 je od tohoto panství oddělena a jejím majitelem je Petr ze Škvorce, po něm roku 1448 Jan ze Stěžova. V té době již náležela polovina Úval ke Škvorcí a druhá k Hostyni.

Jan ze Stěžova, předek Hostynských ze Stěžova, několikrát Hostyni zadlužil. Naposledy r. 1461 Janovi Vepříkovi z Přivory. Nakonec vše vyrovnal a držel Hostyni až do smrti v roce 1473. Po něm synové Oldřich,

Josefské vojenské mapování 1764 - 1767. A - most, B - rybník, C - hrad, D - rybník Vejpustek

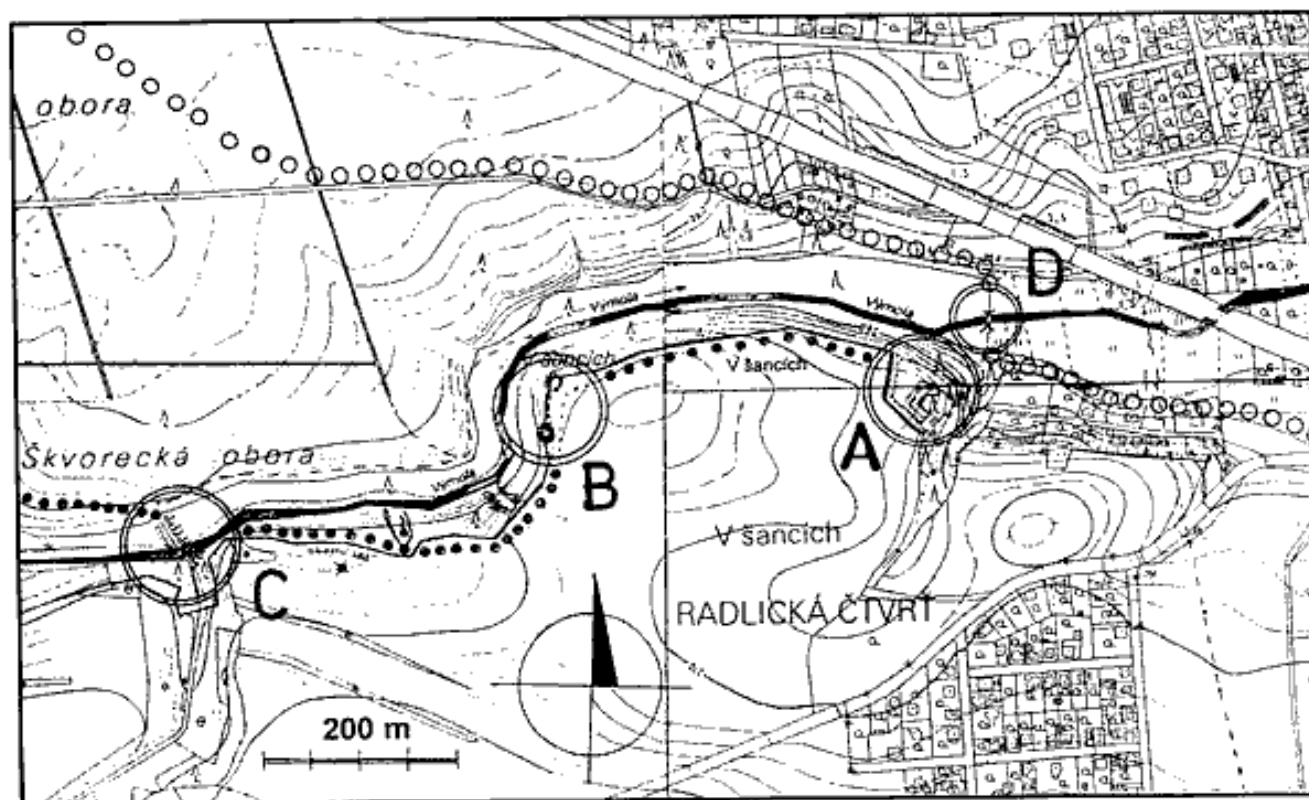
Historii Hostyně můžeme sledovat od počátku 14. století. Za prvního doloženého majitele zdejšího panství lze považovat Arnošta I. z Hostyně, jinak ze Staré a z Pardubic, který je uváděn okolo r. 1320 jako hejtman na Kladsku. Dále se po tomto statku psal jeho bratr Dětiš z Hostyně, který zemřel před rokem 1341. Roku 1346 je zmiňován Kunik z Hostyně, purkrabí na Kyšperce (v té době arcibiskupský hrad nad Unčínem v severních Čechách, dnes okres Teplice). Na tomto místě je vhodné zmínit se o rozdílnosti názorů týkajících se rodiště arcibiskupa Arnošta z Pardubic a kolébky rodu pánů z Pardubic. Svědectví kroniky Beneše z Veitmile, že otec arcibiskupův nazýval se Arnestus de Hostina probe Brodam Boemivalem (tedy Arnošt z Hostyně u Českého Brodu), se zdá být hodnověrným důkazem o původu rodu pánů z Pardubic. Méně již podporuje domněnku, že se zde narodil první arcibiskup pražský.¹⁴⁾ Jak naznačil A. Sedláček ve stati o rodu pánů z Pardubic,¹⁵⁾ "tito měli v erbu červený štít a na něm půl stříbrného koně se zlatou uzdou. Tyž erb měl rod Čortů v Praze¹⁶⁾ i lze tu předpokládat spojitost. Také první značný statek Pardubských byla Hostyně u Úvalu nedaleko Prahy", mohl mít tento rod původ ve starém pražském patriciátu.

Z dalších osudů Hostyně víme pouze, že ji před rokem 1361 vlastnil Donát Rost, od něhož ji toho roku koupil Velflin Menhart Olbramovic spolu se Zlatou,

Heřman a Jindřich společně. Heřman vystavěl na zdejší silnici poblíž Úval z nařízení Vladislava II. přes potok Výmolu most za 50 kop grošů českých.¹⁷⁾ V roce 1481 mu král udělil právo na clo, které pak obdrželi v roce 1489 Heřmanův bratr Jindřich a v roce 1509 čtyři Jindřichovi synové do konce svého života. Z těch jej přečkali Diviš, Jan a Prokop. Poslední se psal ještě roku 1525 z Hostyně. Ale již roku 1514 a 1516 vlastnil Hostyni Zikmund Holec z Květnice, kolem roku 1519 Jan Vchynský ze Vchynic a na Hostyni a asi od roku 1524 Jiřík Vchynský a Václav Dlask ze Vchynic.

Roku 1525 Duchek z Úvalu, poddaný Zdenka z Klinštejna, posekal Janu Vchynickému, pánu na Hostyni, vrbové prouti. Téhož roku byl žalován Pavel Háj z Úvalu, že vyšlapal stezku přes louku k čihadlu. Roku 1529 žádá vladyka hostynský, Václav Dlask z Vchynic, na Mikuláši Býchorském z Raškovic, aby propustil ze své tvrze v Tlustovousích sedm jeho poddaných (Bartoš, kovář, Kříž, Čížek, Jira, vesměs z Úval), "kteří vešli zbrojně do tlostovouského mlýna". Roku 1539 žaluje Zikmund Smiřický ze Škvorce Jana Dlaska z Hostyně, že vybíral na něm a na jeho poddaných mýto a že mu mezi Hostyni a Škvorcem polámal stromy.¹⁸⁾

Jiřík Vchynský prodal Hostyni před rokem 1540 Janovi ze Vchynic. Po jeho smrti roku 1542 následovali synové Václav, Bohuslav a Jiřík, kteří roku 1560 tvrz

Současná situace. A - hrad, B - umělá zřícenina Skara, C - hráz rybníka, D - předpokládaný brod

Hostyni s poplužním dvorem a pivovarem, část městečka Úval, část Hradešina, pustý dvůr v Hodově a pusté dvory v Horkách prodali za 9000 kop míšeňských Albrechtu Smiřickému ze Smiřic. Od té doby náležela tvrz i ostatní zdejší majetek ke škvoreckému panství. Tímto také pozbyla funkce sídla majitele panství a v brzké době zanikla. Tomu nasvědčuje rovněž zpráva Bohuslava Balbína, že "zámek nyní pustý Úvaly byl obýván ještě v minulém století", to jest v 16. století.¹⁹⁾

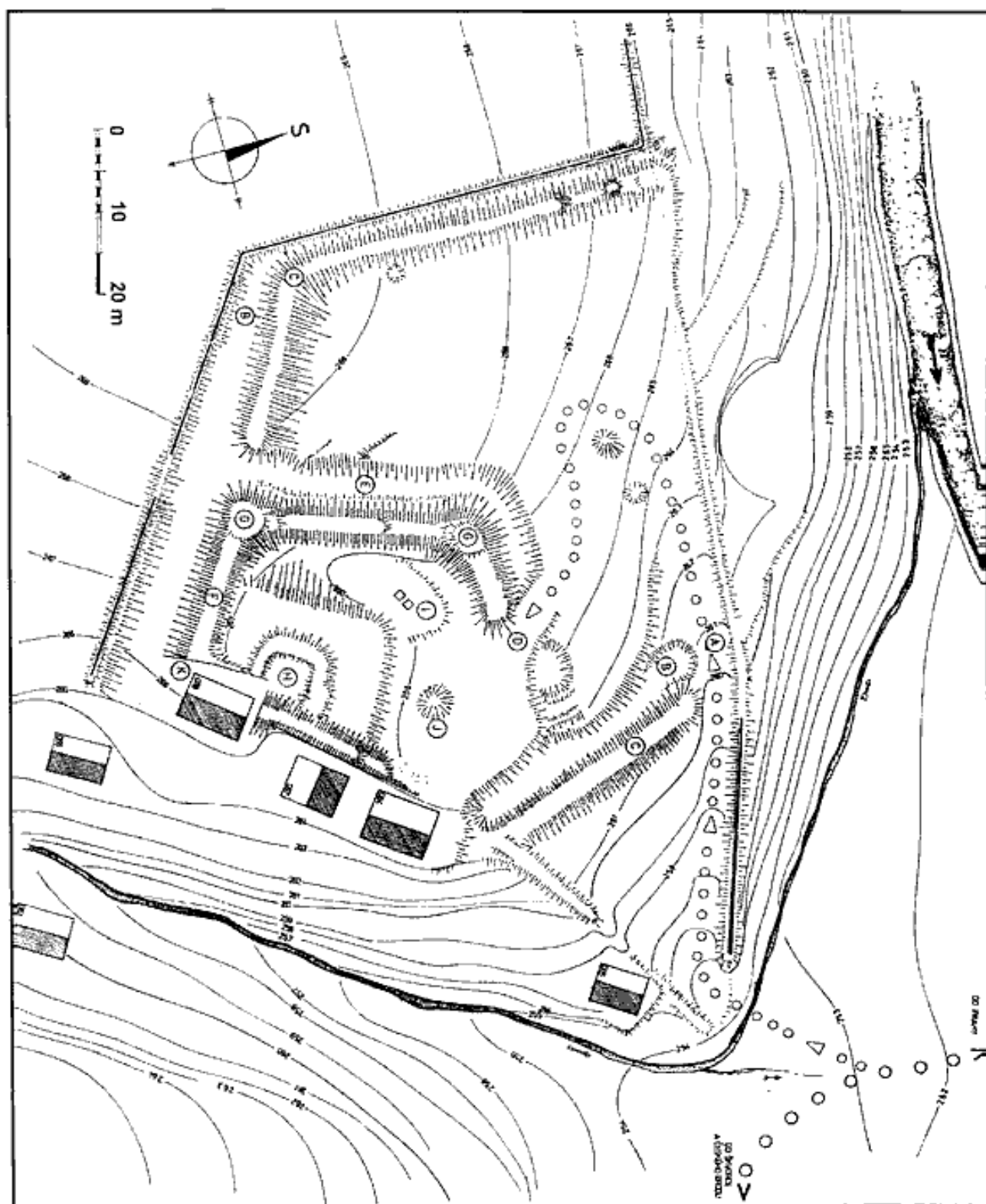
Významný vliv na utváření osídlení v kraji měly staré obchodní stezky. V oblasti Úval a Vidrholce to byla tak zvaná Trstenická stezka vedoucí z Prahy přes Běchovice, Úvaly a Český Brod do Kutné Hory a odtud dále na Moravu. Po této trase byla také vedena Vídeňská silnice, která byla dokončena roku 1765 a téměř v nezměněném stavu funguje i v současné době. Trasy těchto stezek však byly v minulosti obměňovány. Bylo by tedy možné, že před vybudováním Vídeňské silnice bylo tras více, protože v kvalitě cest nebyl výrazný rozdíl a důležité byly hlavně brody či mosty, tedy místa, kde bylo možno vcelku pohodlně překonat údolí vodních toků, největší překážku na cestách. Jednou z nich mohla být cesta, jejíž trasu se pokusíme vysledovat na mapě z roku 1614. Tato cesta by vedla z Prahy až za Běchovice spolu s cestou na Český Brod, za nimi se však cesta oddělila a směřovala k přechodu přes Výmolu v blízkosti zříceniny hradu Hostyně (Saccar) a dále pokračovala přes Škvorec, Hradešín, Masojedy, Štíhlíce, Kozojedy, Kostelec nad Černými Lesy a Kouřim (Kaurzim) do Kutné Hory (Kuttenberg).²⁰⁾ Tato trasa vznikla snad v souvislosti s kolonizační hradičnickou hvozdu na Černokosteckou v polovině 13. století. Jako významná spojka mezi Černokosteckou a Českobrodskou silnicí fungovala ještě

koncem minulého století, jak je patrné na mapě Kouřimského kraje vydané po roce 1850.²¹⁾

Hrádek Hostyně byl vystavěn nedaleko místa, kde Výmola překračovala cesta do Škvorce. K přechodu byl využíván nejprve brod, později možná hráz rybníka vybudovaného asi 500 metrů proti proudu, nakonec kamenný most stojící dodnes, dle některých pocházející z roku 1486. Prokazatelně je most zakreslen již na mapě josefského vojenského mapování z let 1764 - 1767.²²⁾

Cesta od Prahy sestupovala k brodu od dnes již zaniklé vsi Lhota, kde je roku 1379 zmiňován kostel, jehož pozůstatky odhalil roku 1976 záchraný archeologický výzkum západně od televizní věže. Po asi 1,5 km přišla k Výmole, pod dnešními pozůstatky hradu ji v místech nynější lávky překročila brodem, později po mostě. Dále její trasa vedla po proudu nad pravým břehem Výmoly na asi 500 metrů vzdálené rozcestí, kde se cesty rozdělily do Českého Brodu a do Škvorce. Na základě těchto předpokladů lze usuzovat, že přístup do hradu byl veden od ústí rokly vzhůru příkrým úvozem a od východu vstoupil do předhradí. Toto však není jediná možnost řešení této otázky. Další možností je cesta ke hradu stoupající šikmo svahem z údolí od západu a do předhradí vstupující od severu. Po založení rybníka pak mohla cesta vést přes jeho hráz a dál okrajem srázu nad pravým břehem Výmoly a vstoupit do předhradí od západu.

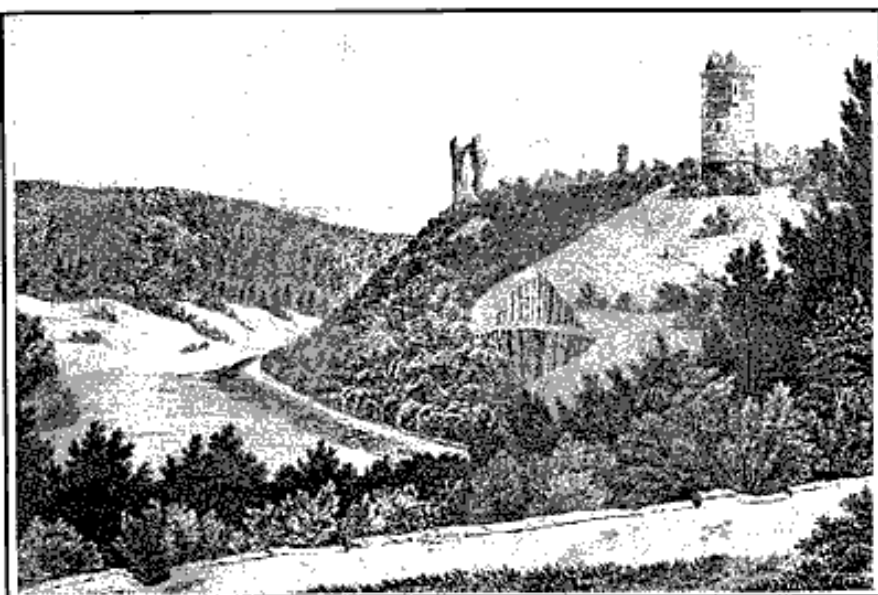
Přejdeme nyní k popisu pozůstatků hradu. Dvojdílná hradní dispozice zaujala prostor asi 60 x 60 metrů na nevýrazném ostrohu nedaleko soutoku Výmoly a malým pravobřežním přítokem, který přitéká úzkou, asi 15 metrů hlubokou rokličí. Tato poloha není zcela ideální. Od severu a od východu byl sice hrad chráněn příkrými svahy, ne však již na jižní a západní straně, kde terén zvolna stoupá a přechází do rovinaté krajiny. Tato situa-

Půdorys hradu Hostyně, stav v září 1992. A - vstup do předhradí, B - příkop předhradí, C - val předhradí, D - vstup do hradu, E - hradní příkop, F - hlinitokamenitý val, G - destrukce nárožních věží, H - palác, I - předpokládaná další stavba, J - studna, K - řez valem. Měřeno pásmem a busolou, měřil autor 1992 a 1996.

ce si vynutila vybudování obvodového příkopu a valu. Navíc se celá využívaná plocha silně svažuje k severu. Do dnešní doby se, díky rozebrání hradu na stavební materiál, nad úroveň terénu nedochovalo žádné zdivo, ale reliéfní relikty jsou natolik výrazné, že je možné si dobře představit původní podobu hradu. Za současné situace můžeme

rozlišit plochu předhradí a hradu. Předhradí lichoběžníkového tvaru zaujímá severozápadní prostor před hradem, od ostatního terénu je odděleno nízkým valem, dosahujícím výšky 1,1 metru proti terénu, a mělkým příkopem na jihu hlubokým až 1,6 metru, na západě však jen asi 0,5 metru. Opevnění na severní straně nad srázem

*Rytina zobrazující umělou hradní zříceninu Skara podle kresby
F. A. Hebera 1849*

spadajícím k Výmole je v horní části jen málo zřetelné, naopak část sestupující k vyústění rokle obsahuje dokonce 26 metrů dlouhý úsek kamenné hradby široké 0,8 metru a vysoké až 1 metr. Tato zeď, jak se zdá, není pozůstatkem oborní zdi. Zeď obory je za první užší a za druhé se před hradem oble lomí v pravém úhlu k jihu, obchází jej a sestupuje k potoku. Pod chatkou č. 065 je patrné místo, kde se zdi setkaly ve velmi ostrém úhlu. V případě, že by jmenovaná zeď měla být součástí ohrazení obory, pak by hrad od obory oddělovala.

Na severní straně vybíhá předhradí širokým pásem pod hrad. Tento pás je na východě ukončen příkopem hlubokým 1,6 metru a valem vysokým 1 metr, který vede severojižním směrem. Při severním konci valu je ponechána asi 4 metry široká proluka pro přístupovou cestu. Jmenovaný úsek předhradí sloužil jako přístup k prostoru předpokládané hradní brány, z něhož se od severu vstupovalo do hradu v místech dochovaného náspu přes příkop.

Jádro hradu má tvar nepravidelného pětiúhelníku o stranách 34, 26, 32, 30 a 18 metrů. Je obklopeno valem, který dosahuje výšky 2,1 metru a výrazným příkopem širokým 4 - 7 metrů a dnes hlubokým 1 - 1,6 metru. Pouze na jihovýchodní straně, kde je však díky úpravám situace značně nejasná, bylo místo příkopu využito příkrého svahu rokle. Dodnes je dobře zachován val na jihozápadní, severozápadní a z části na severní straně. Na jihovýchodní straně jsou zachovány pouze části valu, které nepodlehly úpravám při budování chatek. V severovýchodním nároží byl val zcela zničen. Jihozápadní a severozápadní nároží jsou zaoblena a zvýrazněna kruhovými pahorky převyšujícími val. Jejich výška, měřená ode dna příkopu, je u severozápadního nároží 3,8 metru, u jihozápadního 3,2 metru. Tyto pahorky lze vysvětlit jako pozůstatky po nárožních věžích. Val je navršen ze zeminy a kameniva, tedy z materiálu získaného při hloubení příkopů. Jeho průřez je dobře vidět za chatkou č. 068. Na tomto průřezu nejsou žádné dtopy po vyztužující dřevěné konstrukci.

Vnitřní zástavba hradu je dnes špatně interpretovatelná díky novodobým zásahům. Nejvýraznějším pozůstatkem je dvoustupňová terasa, přiléhající k jihovýchodní straně, o rozměrech 13 x 20 metrů. Na této terase jsou celkem zřetelně vyvýšeniny obdélného půdorysu 8 x 10 metrů. Stavba, která stála na tomto nejchráněnějším místě přimknutá k valu nad příkrým srázem rokle, byla asi hradním palácem. Další, již méně patrné obrysy objektu rozměru 6 x 7 metrů, se rýsují v místech, kde nyní stojí dva suché záchody. Posledním na povrchu viditelným reliktem je okrouhlá prohlubeň v ose bývalého vstupu o průměru 4 metrů, snad zasypaná hradní studna. Celý lichoběžníkový areál hradu je ohrazen zbytky oborní zdi. Svědčí to o tom, že toto místo bylo majiteli považováno za natolik významné,

aby je pojmulí do nové zřizované obory.

Podobu hradu můžeme pouze odhadovat. Avšak na základě porovnání půdorysu dochovaných reliktů a vyobrazení na mapě z roku 1614 a podobou umělé zříceniny, můžeme dojít k zajímavé shodě v prvku dvou nárožních věží. Tato hypotéza předpokládá za první, že kruhové pahorky na jihozápadním a severozápadním nároží jsou zbytky po věžích, za druhé, že kresba na mapě z roku 1614 zobrazuje tentýž objekt před 380 lety v přibližně realistické podobě a za třetí, že stavitel romantické zříceniny "jako upomínku" na hrad vystavěl napodobeninu hradu rozebraného na stavební materiál.

Vznik romantické stavby v podobě dvou hradních věží lze přibližně datovat do období, kdy škvorecké panství bylo v držení Jana I. Josefa z Lichtensteina, který byl rovněž majitelem rozsáhlého panství v Lednici na Moravě. Kolem lednického zámku vznikl za jeho života (tj. 1760 - 1836) rozsáhlý přírodně krajinářský park doplněný řadou romantických staveb. Jednou z nich je takzvaný Janův hrad vystavěný roku 1807 podle návrhu architekta Josefa Hardtmutha. Tato stavba vykazuje některé shodné rysy s romantickou zříceninou vystavěnou nad údolím Výmoly.

Podobu umělé zříceniny známe z vyobrazení v Heberových Hradech.²⁵⁾ Z tohoto vyobrazení je patrné, že hlavní stavbou byla okrouhlá věž o dvou patrech s oknem v prvním patře a arkýřem ve druhém. Věž byla horizontálně rozdělena dvěma římsami. První římsa byla mezi přízemím a prvním patrem, druhá římsa byla nad druhým patrem a byla doplněna krakorcí. Nad touto římsou vyčnívají zbytky zdi. Velice podobně jsou komponovány římsy nárožních věží Janova hradu v Lednici. Bylo by tedy možné, že návrh stavby vypracoval rovněž Josef Hardtmuth. Druhá věž byla vystavěna jako vysoký stěp v místech, kde se zeď obory lomí k východu. Na tomto torzu nejsou z obrázku patrné žádné architektonické detaily. Zeď mezi těmito věžemi je zbudována v podobě zubaté zřícené hradby. Dnes jsou po této stav-

bě zachovány jen sporé zbytky nad příkrým skalnatým srázem v zákrutu Výmoly. Z vyšší věže zůstal jen 2 metry vysoký kužel kamenné destrukce ze kterého na východě ještě vystupují základy kruhové zdi. Z druhé věže lze dnes spatřit pouze 1 metr vysoký pahrbek. Zeď, která věže spojovala, je zachována do výšky 1 metru.

Závěrem nutno konstatovat tolik: Nad údolím Výmoly jihozápadně od Úval se nacházejí nedaleko od sebe dva zajímavé relikt. Jelikož hrad Skara neexistoval, můžeme rozsáhlejší dochované terénní pozůstatky, nad soutokem Výmoly s bezejmenným přítokem, za určitých předpokladů označit za pozůstatky tvrze Hostyně. Tato tvrz vznikla nad brodem přes Výmolu asi počátkem 14. století, kdy byla v držení Arnošta z Hostyně, předka rodu pánů z Pardubic. Po polovině 14. století byla připojena k panství Škvorec a v držení rodu Olbramoviců. Od roku 1448 byla v držení Hostyňských ze Stěžova až do roku 1514. Od roku 1519 pak byla v držení Vchynských ze Vchynic a na Hostyni. Ti ji prodali r. 1560 Albrechtu Smiřickému ze Smiřic. Tím byla opět připojena ke Škvorci a ještě v tomtež století zanikla. Časem byl zapomenut i její název, takže jsou její zříceniny počátkem 17. století pojmenovány Sacar. Z těchto troskek byla na počátku 19. století, za Jana I. Josefa z Lichtenšteina, vybudována asi 500 metrů proti proudu Výmoly napodobenina hradní zříceniny, která převzala Balbinem vytvořený název Skara. Dodnes se z ní zachovaly jen skromné pozůstatky.

Lokalita středověkého hrádka, unikající pozornosti hlavně díky zmatení názvů v okolí Úval, je pozoruhodným a poměrně dobře zachovaným příkladem středověkého tvrziště, které je nedotčeno dalšími novověkými přestavbami. V současnosti je však narušeno výstavbou několika rekreačních chatek a ohroženo necitlivými zásahy jejich obyvatel. Touto činností byl již zničen severní a východní val. Vzhledem k tomu by bylo žádoucí uskutečnit zde alespoň zjišťovací archeologický průzkum, který by pomohl určit další příslušná opatření, zároveň by přispěl k přesnějšímu datování založení i zániku a přinesl nové poznatky o životě na středověké tvrzi v blízkém okolí Prahy.

Za cenné rady a připomínky děkuji PhDr. Jiřimu Úlovcovi.

Poznámky: 1) J. Úlovec, Dějiny a stavební podoba bývalé tvrze v Brázdímí, Středočeský sborník historický, Praha 1995, str. 3. 2) Ústřední správa geodézie a kartografie, Mapy Českých zemí do poloviny 18. století, Praha 1959, str. 12, list č. 1. Mapa je kreslena po vzoru Klaudiánovy mapy (sever je dole), zobrazuje více podrobností, avšak také s většími chybami. Některá místa jsou zakreslena evidentně špatně, jako například Běchovice (Pechowitz). Je zde zobrazen vcelku velký počet řek, ale některé jsou přimysleny a nelze je ztotožnit s žádnými skutečnými řekami. Pozornosti hodné jsou miniaturní vyobrazení měst a hradů, které se v některých případech s velkou pravděpodobností snaží zachytit

*Hostyně, pohled od jihozápadu na příkop a západní nároží.
Foto autor březen 1996.*

jejich charakteristické rysy. 3) Bohuslav Balbin, Miscellaneorum Historicorum Regni Bohemiae, Liber III, Chronographicus E Topographicus, str. 15, 109. V novodobém překladu dr. Heleny Businské z roku 1986 nazvaném Krásy a bohatství země české je název Skara bez udání důvodu přeložen jako Hostýň, aniž by bylo uvedeno původní pojmenování v originálu. 4) J. Schaller, Topographie des Königreichs Böhmen, Bd. 10, Kaurzimer Kreis, Prag 1788, str. 321 - 322. 5) Johan Gotfried Sommer, Das Königreich Böhmen, Bd. XII, Kaurzimer Kreis, Prag 1844, str. 206. 6) F. C. Watterich von Watterichsberg, Handwörter buch der Landeskunde des Königreichs Böhmen, Prag 1845, str. 1082. 7) F. A. Heber, Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser I, str. 232, Prag 1843 - 1849. 8) J. Orth a Fr. Sládek, Topograficko - statistický slovník Čech, Praha 1870, str. 879. 9) August Sedláček, O rodišti Arnošta z Pardubic, Památky archeologické IX, 1871, str. 231. 10) A. Dostál, Ouvaly, Sborník historického kroužku XV, 1914. 11) Kolektiv, A - Z na cesty, Hrady a zámky v Čechách, Praha 1986, str. 381. Na místě nacházejícím se 5 km severozápadně se však nacházejí pozůstatky středověké vsi Žák. Zde jmenované pozůstatky jsou od Škvorce vzdáleny pouze 3 km skoro na sever. 12) M. Režňák, rukopis, 1993. Některé údaje zde uváděné jsou však mylné, v rozporu se skutečností nebo Heberovým popisem. Heber například píše pouze o dvou věžích spojených hradbou, žádnou další osamoceně stojící věž nezmiňuje. 13) Možná dnešní dvůr vznikl na místě zaniklé osady Křimin uváděné mezi Škvorcem a Úvaly, kterou dodnes připomíná pole Na křimině za dvorem Hostin. 14) Podrobně je situace rozvedena v Památkách archeologických ročník IX a X v konfrontaci názorů A. Sedláčka a V. V. Tomka. 15) August Sedláček, Ottův slovník naučný XIX, Praha 1902, str. 219, heslo z Pardubic. 16) V. V. Tomek, Dějiny Prahy II, str. 489. 17) Tento most můžeme v současné době jen těžko lokalizovat. Lákavá je varianta podle které se jedná o kamenný most dodnes se klenoucí nad vodami Výmoly v jihozápadním cípu

Škvorecké obory (viz pozn. 22). Jeho tvaroslovi však odpovídá více konci 18. než konci 15. století. Jiná možnost uvádí místo u čp. 65, tedy u dnešního dvora Hostin. V tomto případě by však most nevedl přes Výmolu, ale přes potok tekoucí od Přisimas. Další možností je, že most stával přímo v Úvalech asi někde u čp. 54. Otázkou je, zda bylo mýto vybíráno přímo na Hostyni. Jestliže ano, pak by most musel být na cestě vedoucí přímo k Hostyni. Tomu by nejlépe odpovídala poloha přímo pod dnešními pozůstatky hradu v místech, kde překračuje Výmolu lávka a kde je na katastrální mapě vyznačen, kolmo na potok, úzký pruh pastviny, pravděpodobný pozůstatek cesty. 18) Antonín Dostál, *Ouvaly*, Sborník historického kroužku XV, 1914, str. 54. 19) Pouze za předpokladu, že hrad Úvaly = hrad Skara = hrad Hostyně. 20) Zvláštní je, že řeka spojující na mapě Kutnou Horu, Kouřim a Sacar a vlévá se do Vltavy mezi ústím Berounky a Sázavy, ve skutečnosti neexistuje. Tato řeka vznikla asi zakreslením vodních toků, které bylo nutné na cestě překročit. Ve skutečnosti šlo o tři různé říčky. Autor mapy z nich vytvořil řeku jednu. 21) Mapa Kouřimského kraje, SÚA SMP 315 G III 10. 22) Josefské vojen-

ské mapování, sekce 108, 1764 - 1767. Popis str. 22, č. 35. 23) F. A. Heber, *Böhmen's Burgen, Vesten und Bergschlösser* I. str. 232, Prag 1843 - 1849.

*Další použitá literatura: Bauman Valentin. Procházky po osadách bývalého panství Kounického a Škvoreckého, po r. 1865, rukopis H 16841 uložen v muzeu v Čelákovících. Klausner Ondřej Bernard, mapa Kouřimská, 1713, SÚA SMP 507 A IV 3. Mácha Karel Hynek, Zapisník, str. 50, rukopis uložený v archivu Památníku národního písemnictví. Ottovy Čechy XI, Rakovnícko, Slansko a Středočeské Meziříčí, str. 305 - 307. Podlaha Antonín, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Českobrodském*, sv. XXIV, 1907. Sedláček August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého V, Praha 1909, str. 55 a XV, Praha 1927, str. 228. Sommer Václav, Úvaly jindy a nyní, Český Brod 1929. Svoboda (nakladatelství), *Kroniky doby Karla IV., Praha 1987, str. 223 a Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha a okolí, Praha 1988, str. 128 - 129. Tomek V. V., O rodišti Arnošta z Pardubic, Památky archeologické X, str. 167.***

Tvrz a dvůr Ostrovec

Petr Rožmberský

Ves Ostrovec je situována vysoko nad soutokem Zbirožského a Mlečického potoka, 7 km SSZ od Zbiroha (okr. Rokycany). Východně od vsi začínají křivoklátské lesy a v době založení byla ves jistě ostrovem v moři lesa, což jí také dalo jméno. Ve vykloučeném lese vznikla i sousední ves Lhotka. Jména obou vsí procházela změnami (Ostrov - Ostrovec, Lhota - Lhotka) a jsou nejen v západních Čechách velmi hojná. To způsobovalo badatelům problémy při ztotožnění jednotlivých historických zpráv s konkrétními lokalitami.

V roce 1362 darovali vladykové z Komárova kostelu v Mlečicích dvě země ve Lhotě (Profous 1949, 526). Vzhledem ke geografickým souvislostem je možné předpokládat, že se zpráva týká Lhotky u Ostrovice. Ves Ostrov s poplužním dvorem a s mlýnem pod vsí a také poplužní dvůr ve Lhotě získal Bušek z Rosejovic (nikoli Kasejovic; dnes Rosovice u Dobříšce) od císaře Karla IV. a v roce 1366 tento majetek prodal Michalovi ze Sedlce za 325 kop pražských grošů (AČ XXXI, 175; Bělohávek 1985, 248; Sedláček 1889, 268). Badatelé se většinou domnívají, že šlo o komorní majetek, ale vzhledem k existenci poplužních dvorů to asi byla odúmrť, kterou panovník daroval dalšímu drobnému šlechtici.

Ze Lhotky a Ostrova platili roku 1379 berní osířeli synové Michala ze Sedlce, ale nepatřilo jim tu všechno (Emler 1876, 6). Siroteci dospěli a zřejmě se o dědictví po otci podělili. V roce 1383 je připomínán Ješek z Ostrova a dědictví v Ostrově a Lhotě (Profous 1951, 301). Podle A. Sedláčka (1889, 268) byl již tehdy Ješek z Ostrova mrtev a jednalo by se tedy o dědictví po něm. V následujícím roce (1384) zemřel roudnický probošt Mikuláš, který pobíral osm kop grošů platu od poddaných ve vsi

Ostrově. Tento plat daroval panovník Jirovi z Roztok, ale proti tomu se odvolal Michal z Ostrova, zřejmě stejnojmenný syn výše uvedeného Michala ze Sedlce, a prokázal, že Ostrovec byl roku 1366 koupen i s poddanským platem 16 kop grošů (AČ XXXI, 174 - 175). Michal a další Ješek z Ostrova jsou připomínáni ještě roku 1392 (Sedláček 1889, 268).

Vladykové ze Sedlce přijali nový predikát "z Ostrova". Usadili se tedy v poplužním dvoře v Ostrovci. Možná že už oni opevnili obytné stavení ve dvoře nebo tam vyzdvihli zcela nový objekt - tvrz. Patrně také odprodali poplužní dvůr ve Lhotce, protože se již nikdy Lhotka jako příslušenství statku Ostrovec nepřipomíná. Po Ostrovci (Ostrově) se psalo ještě několik dalších osob. Roku 1398 měl jakýsi spor Jindřich z Ostrova a z Mlečic (Profous - Svoboda 1957, 794), sídlící zřejmě v Mlečicích. V roce 1403 bratři Jaroslav a Bohunek z Ostrova darovali mlečickému kostelu kopy platu a dvě slepice z popluží ve Chřiči za spásu duší jejich předků, Pešíka a Kačky (Sedláček 1889, 268 - 269; Kočka 1930, 306) a roku 1437 Markéta z Ostrova, dcera někdy Michálka, prodávala poddanské dvory s platem ve Skomelně a s příslušenstvím v Újezdci (Emler 1872, 181 - 182).

Potom umlkají zprávy o vladykách z Ostrova a ani o Ostrovci se zpráv nedostává. Až k roku 1521 zachytil A. Profous (1951, 301) informaci, která v jeho zkratce zní "na Vostrovci". Podle připojené citace čerpal z Archivu českého 33 str. 179, kde se však zprávu nepodařilo najít. Jde zřejmě o omyl v citaci, ale můžeme předpokládat, že se jedná o nějakou osobu "seděním" na Ostrovci. Někdy před rokem 1541 koupil tvrz, dvůr a ves Ostrovec od Jiřika Osterského ze Sulevic Jan starší Mladota ze

Solopysk a uvedeného roku zapsal na tomto zboží věno své manželce Barboře Zvíkovské z Brodů (Sedláček 1889, 269; Burdová 1977, 169). Jan Mladota byl po roce 1543 společně se svou dcerou Kateřinou, vdovou po Vilémovi Svitákovi z Landštejna na Krašově, poručníkem jejího nedospělého syna Viléma. Když Vilém dospěl, zapsal roku 1563 svému dědu vsi Březsko a Miličov (Kočka 1930, 101 - 102). Jan Mladota prodal statek Ostrovec Milotovi Dopovcovi z Doupova a přesídlil na Brloh u Loun. Než byl ale trh doveden dokonce, Milota zemřel a Ostrovec ujal jeho nejstarší syn Bohuslav, je muž byl statek zapsán do desek zemských roku 1569 (Sedláček 1889, 269; Kočka 1930, 406). K vlastnímu prodeji však došlo značně dříve, neboť již v roce 1566 je uváděn Bohuslav Doupovec z Doupova a "na Vostrovci" (Renner 1910, 55).

V té době žili nejspíše dva Doupovci jménem Bohuslav. Jeden z nich byl roku 1571 patronem ve Zvíkovci, společně s bratry a strýci měl roku 1577 svobodnou rychtu v Čisté (Kočka 1930, 173, 447) a jako Bohuslav Doupovec z Doupova a v Radnicích byl roku 1579 dlužen zemskou berní (Úllovce 1996, 161). Druhý Bohuslav Doupovec seděl na Ostrovci, který od něj roku 1588 koupil Vilém Sviták z Landštejna na Krašově (Sedláček 1889, 269). Získal tak po letech statek, patřící kdysi jeho dědu. Vilém toho roku také koupil statek Soseň u Jesenice, kde se usadil, a následující rok prodal zámek a panství Krašov, jehož součástí však Ostrovec nebyl (Kočka 1930, 102). Podle A. Sedláčka (1889, 269) prodal Vilém Sviták Ostrovec hned ještě v roce 1588 císaři Rudolfovi II. Tentýž rok prodaje tvrze, poplužního dvora a vsi Ostrovec Vilémem Svitákem z Landštejna na Krašově a Ostrovci uvádí také J. Pohl (1907, 71). Oproti tomu regionální historik V. Kočka (1930, 103) říká, že Vilém Sviták prodal tvrz Ostrovec císaři za 3300 kop míšeňských grošů v roce 1591. Jde patrně o časový rozdíl mezi zahájením a dokončením trhu. Podle svědectví "starožitných" lidí z Ostrovice z roku 1642 náležel kdysi zdejší dvůr panu Svitákovi. Ten, "nezůstávajíc tu stále", ustanovil k spravování toho statečku se vsí a mlýnem jednoho myslivce. Správce činil v Křivoklátských lesích škodu na zvěři a proto pan Sviták statek Ostrovec prodal. Podobně vzpomíná roku 1651 zbirožský hejtman - pán z Landštejna měl při ostroveckém dvorci ovčinec a choval tu myslivce jako svého správce a ten činil velkou škodu v okolních císařských revírech, při čemž byl třikrát polápen a potom v Praze uvržen do těžkého žaláře. Pán z Landštejna se obával, aby mu "skrže torturu neškodil a hanby neučinil" a raději nabídl ostrovecký statek k odprodeji k císařskému panství Křivoklát (Pohl 1907, 99; 1912, 49, 52). Zdá se tedy, že tu Vilém Sviták občas pobýval a asi i kryl svého správce, pytláckého na císařském.

Tak se stal Ostrovec komorním statkem a byl připojen k panství Křivoklát. Z Křivokláta sem byl honěn jalový dobytek a býval tu chován vždy přes zimu (Pohl 1912, 49), ve vsi bylo šest osedlých poddaných (Drachovský 1910, 73). Rudolf II. získal roku 1594 do svého majetku také panství Zbiroh a Ostrovec byl roku 1607 převeden od vzdáleného Křivokláta pod správu bližšího komorního panství Zbiroh (Sedláček 1889, 269).

Pozemky jedné pusté poddanské usedlosti byly později připojeny k ostroveckému dvoru (Drachovský 1910, 73).

Díky dochovaným a tiskem vydaným dopisům zbirožského hejtmana Jana Kolence z Kolna se dozvídáme o dalších osudech Ostrovice zajímavé podrobnosti. Dvůr v Ostrovci byl pro svou skrovnost málo vážen a zanedbán. Byl nabídnut v dluhu 350 zlatých hofjágroví Janu Kryštofu Hessovi, ale ten jej nepřijal a musela mu být vyplacena hotovost. Česká komora měla v úmyslu ostrovecký dvůr prodat a roku 1641 si od hejtmana Kolence vyžádala zprávu o jeho stavu. Podle Kolence byl dvůr na stavení hrubě sešlý, jak na střechách, tak také na spodcích, vše od dřeva, to musí být podvlečeno, nebo se musí z gruntů nově stavět. Dvůr i s pozemky odhadli rychtáři a konšelé z Mlečic a z Ostrovice a cena byla stanovena na 700 kop placených ve splátkách nebo na 300 kop zaplacených v hotovosti. Dvůr v Ostrovci "na díle pustý" měl v úmyslu koupit důchodní pán zbirožského panství Zikmund Fodor. Když měl zaplatit 400 zlatých v hotovosti, "lítosti jsa hnut" změnil úmysl a od koupě ustoupil. Objevil se ještě další zájemce, nabízející 500 kop, z toho 100 kop na hotovosti a zbytek by splácel po 50 kopech. K prodeji toho roku však nedošlo a hejtmanovi nařizeno, aby hledal kupce, třeba i sedláka. Na počátku roku příštího (1642) hejtman Kolence opět podával zprávu o ostroveckém dvoru. Podle starého šafáře, který tam byl 20 let, byla polovina pozemků náležejících ke dvoru "oulehlema a porostlinama, které s velkým nákladem vypravití by se musely". Stavení vše ode dřeva bylo zpustlé a prohnílé, jak spodky tak střechy, takže by se buď podvleci nebo znova vystavět muselo (Pohl 1907, 62, 69, 71, 99; 1912, 52 - 53; Drachovský 1912, 7). Nakonec v létě roku 1642 prodala česká komora dvůr Ostrovice Cecilii Saloméne Kolencové, rozené Henigárové z Žeberka, manželce zbirožského hejtmana Kolence, za 300 kop míšeňských grošů v hotovosti bez úroků a bez robot (Pohl 1907, 92; Drachovský 1910, 24; Sedláček 1889, 269).

Cecilie Saloména Kolencová se v Plzni roku 1648 nakazila morem. Odjela k příbuzným do Štěnovic, kde skonala (Rožmberský 1996, 16). Dvůr v Ostrovci připadl po její smrti jako dědictví jejímu manželovi, zbirožskému hejtmanovi Janovi Kolencovi z Kolna. Hejtman Kolence se vzápětí znovu oženil a zapsal nové manželce Alžbětě, rozené Chlumčanské z Přestavlk, roku 1649 ostrovecký dvůr jako věno (Drachovský 1910, 24; 1912, 8; Sedláček 1889, 269). V roce 1651 mu česká komora nabídla odkup ostroveckého dvora za 100 kop a sklizeň již zasetého obilí. S cenou Kolence nesouhlasil a vypočetl, jaké investice jeho manželka Cecilie Saloména do dvora vložila. Nejenže koupila dvorec u vsi Ostrovice ležící za 300 kop hotově složených, když při tom dvoře "ani psa ani kočky nebylo, dědiny nezdělány a od mnoha let nevymrveny, díl dobrý zarostlý, pustý, střechy protrhaný, krokve, púzednice, trámy prohníly byly, dvůr neohrazený, stodoly na spadnutí", ale aby čeládka a dobytek byly v suchu, vynaloženo 30 zlatých - zřejmě na opravu střech. Aby mohly být hnojeny pozemky, koupila Cecilie Saloména dobytek. Orných dědin bylo málo, zato mnoho zarostlých, které dala vyplanit a nádeníkům bylo za to dáno 60 zlatých, 4 strychy žita a mnoho liber másla

a sýra. Starý ovčinec byl nahrazen novým ovčinem 18 sáhů dlouhým, 6 širokým a 12 "stěn" vysokým s lepenou půdou. Za to obdržel tesař 40 zlatých a od ovčárny, sednice, komory, chlívečka a mlíčnice 35 zlatých a 2 strychy žita. Od nové perny ke stodole přistavěné s novým mlátem dáno 12 zlatých, od roubení okolo dvora a zahrady 24 zlatých. Za okna, kamna, dveře, šindel, hřeby, dříví a fůry dáno celkem 189 zlatých. Kolenec žádal, aby mohl dvorec prodat nějakému pánu, který by komoře vyhovoval (Pohl 1912, 48 - 50, 53). K prodeji ostroveckého dvora však tehdy ještě nedošlo.

V následujícím roce 1652 si hejtman Kolenec stěžoval krajským hejtmanům, že při rozvrhu kontribuce byla na jeho dvůr Ostrovec k němuž nepatří žádní poddaní uvalena velmi vysoká částka a na české komoře žádal, aby na dvůr nebyla ukládána žádná zvláštní kontribuce, protože "dvorec není žádný svobodný partikulární, nýbrž pod závazkem důchodu Jeho Milosti císařské a pod závazkem dědičnosti kdysi za 300 kop prodaný" (šlo patrně o předkupní právo). Kolenec byl nařčen, že hospodaří na zbirožském panství do vlastní kapsy a aby se zbavil podcezení, opět žádal komoru, aby mohl ostrovecký dvůr někomu prodat (Pohl 1912, 146, 150, 184). Toho roku (1652) vznikl zbirožský urbář, který ve vsi Ostrovci evidoval osm osedlých (Drachovský 1910, 73). Vizitace císařského panství Zbiroh pro účely berní ruly proběhla v roce 1653 a ve vsi Ostrovci zaznamenala šest sedláků a tři chalupníky (Doskočil 1954, 491).

Později Kolenec přece jen prodal dvůr komoře, ale ta mu nechtěla vyplatit peníze, "pokud by počtu ze svého úřadu nevydal". Proto se roku 1659 ohlásila jeho nová manželka jako pravá majitelka dvora, která jen pro "počestnost manželskou" nečinila proti trhu odpor. Komora uznala, že Alžběta "při špatných prostředcích obživě se nalézá" a roku 1664 od ní koupila zpět dvůr v Ostrovci za 400 kop, z nichž jí byla polovice ihned vyplacena, a zřídila tu "hamlhof", pobočku ovčína v Biskupkách (Sedláček 1889, 269; Drachovský 1910, 24; 1912, 8). Podle některých badatelů měla ostrovecká tvrz po roce 1664 zaniknout, neboť byl na jejím místě zřízen ovčín (Drachovský 1910, 24; Bělohlávek 1985, 248). Z výše uvedeného však vyplývá, že nový ovčín tu byl vystavěn ve 40. letech a po roce 1664 byl zřejmě nadále užíván jako "hamlhof".

Dvůr s ovčinem byl v provozu až do roku 1777, kdy byl zrušen a budovy prodány poddaným. J. Fiala koupil ratejnu "se vším tím pořadím až k ulici s sklepem pod tím", 14 sáhů délky, 3 a půl sáhu šířky (cca 26,5 x 6,5 m) za 135 zlatých, V. Vaněk polovinu kravína od hořejšího konce 9 sáhů délky, 3 a půl sáhu šířky (cca 17 x 6,5 m) za 71 zlatých, V. Kratochvíle druhou polovinu kravína k dolejšímu konci (patrně také 17 x 6,5 m) za 81 zlatých, J. Kolář "špejchar s komorou pod ním" za 48 zlatých. Tito čtyři poddaní společně koupili stodolu, každý zaplatil 25 zlatých za 5 sáhů její délky, celkem tedy stála stodola dlouhá 20 sáhů (cca 38 m) 100 zlatých. F. Srb koupil "ovčinec, který sobě na jiné místo přestavěti musí, a to za ratejnu na poustku" za 50 zlatých a J. Strnad koupil místo "na týž poustce pro vystavění" a se Srbem na půl místo pro stodolu, poněvadž staré stodoly již pro ně nestačily (Drachovský 1912, 8; Bělohlávek s.a., 11).

Hospodářské objekty ostroveckého dvora vymezovaly lichoběžníkové prostranství, v jehož středu bývala studna. Širší stranou se dvůr otevíral do návsi, pravé křídlo tvořila ratejna a kravín, levé stodoly. Zřejmě jediný vjezd do dvora byl z návsi uličkou mezi ratejnou a sýpkou. Tento pokus o rekonstrukci dvora, v jehož místech stojí objekty vystavěné v 19. a 20. století a jen vzdáleně dodržují někdejší dispoziční rozvrh, je doplněn údajem, že v čele dvora stála zřejmě palácová tvrz (Anderle - Švábek 1992, 17 - 18). Vše by tedy ukazovala na to, že bývalá tvrz byla přeměněna na patrový špýchar, ovšem zaráží jeho nízká cena. V této souvislosti bychom neměli pouštět ze zřetele "poustku za ratejnu", nejde-li ovšem o místo pustého gruntu, jehož polností byly připojeny kdysi ke dvoru (viz výše). Z někdejšího dvora tedy byly zřízeny selské statky a jen dobrá studna pak naznačovala místo někdejšího dvora a panského sídla (Sedláček 1889, 269). Studna o průměru asi tři metry byla vyzděna, její stěny se však věkem hroutily a tak byla v nedávné době zavezena (Anderle - Švábek 1992, 17).

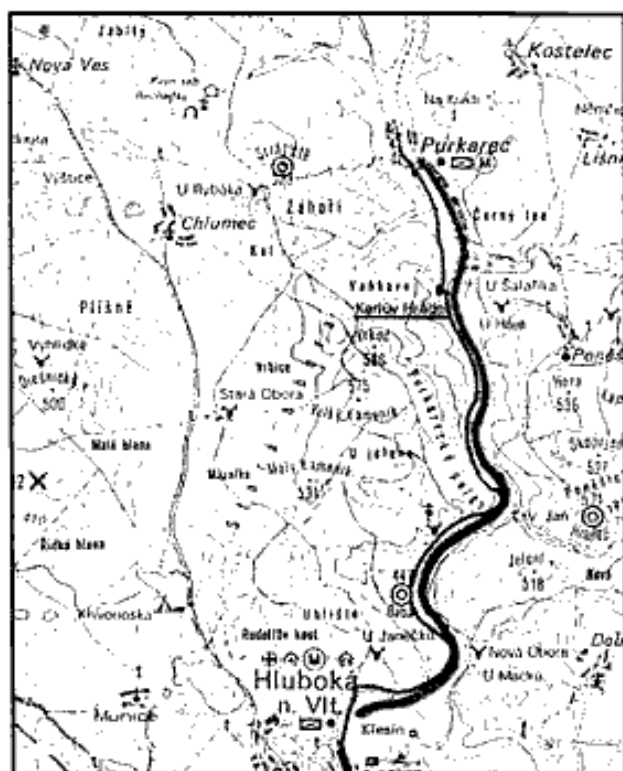
V roce 1997 proběhl v Ostrovci archeologický výzkum, jehož výsledky jistě obohatí naše znalosti o ostrovecké tvrzi, naposledy zmiňované prameny v závěru 16. století a snad přežívající a využitě možná jako špýchar. Bohaté zmínky o podobě ostroveckého dvora v Kolencových dopisech i z doby jeho rozparcelování jistě napomohou interpretaci výzkumem zjištěných objektů.

Použité prameny a literatura: AČ - Archiv český (edice). Praha; Anderle, J. - Švábek, V. 1992: Tvrze v rokycanském okrese II. část. Sborník muzea dr. B. Horáka v rokycanech 4, 3 - 44. Rokycany; Bělohlávek, M. s.a.: Staré míry, váhy a peníze. Plzeň; Bělohlávek, M. a kolektiv 1985: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV. Praha; Burdová, P. 1977: Rejstříky k deskám zemským I/1. Praha; Doskočil, K. 1954: Berní rula 2 - popis Čech r. 1654 II. Praha; Drachovský, A. 1910: Kulturní obrázky ze Zbirovska III. Rokycany; Drachovský, A. 1912: Zřízení a rozdělení některých dvorů v okrese zbirožském. Brdský kraj IV, 4 - 10. Rokycany; Emler, J. (editor) 1872: Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých II. Praha; Emler, J. (editor) 1876: Ein Bernaregister des Pilsner Kreises vom Jahre 1379. Prag; Kočka, V. 1930: Dějiny politického okresu Kralovického I. Kralovice; Pohl, J. (editor) 1907: dopisy Jana Kolence z Kolna JMCské panství Zbirova, Točnicka i Králova Dvora z let 1639 - 1642. Praha; Pohl, J. (editor) 1912: Dopisy Jana Kolence z Kolna, hejtmana JMCské panství Zbirova, Točnicka, Dvora Králova, z let 1651 - 1652. Praha; Profous, A. 1949, 1951: Místní jména v Čechách II, III. Praha; Profous, A. - Svoboda, J. 1957: Místní jména v Čechách IV. Praha; Renner, J. (editor) 1910: Šlechta Plzeňského kraje v půli XVI. století. Časopis Společnosti přátel starožitností XVIII, 53 - 56, 107 - 109. Praha; Rožmberský, P. 1996: Štěnovice hrad, tvrz a zámek. Plzeň; Sedláček, A. 1889: Hrady, zámky a tvrze Království českého VI. Praha; Úlovec, J. (editor) 1996: Rejstřík dlužníků berně z roku 1579. Táborský archiv 7/1, 133 - 175. Tábor.

Karlův Hrádek u Purkarce

Martina Janoušková

Zřícenina hradu Karlův Hrádek (Hrádek, Karlshaus, Karlshuzen) leží na pomyslné přímce protínající obce Purkarec a Hluboká nad Vltavou, 8,5 km severně od Hluboké a 2 km jižně od Purkarce (obr. 1). Podobně jako Radyně (Karlskrone), Kašperk nebo Karlovy Vary, nese jméno svého zakladatele Karla IV. Se jmenovanými hrady zde tedy můžeme nalézt určitou analogii, s Karlovými Vary býval Karlův Hrádek dokonce chybně ztotožňován.

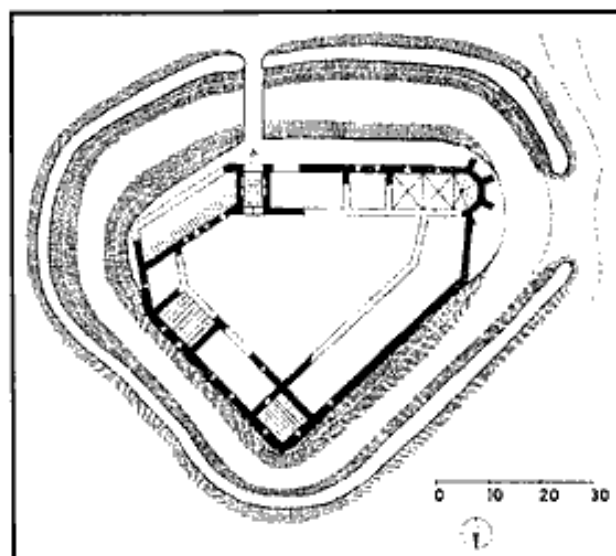
Obr. 1 - Karlův Hrádek na turistické mapě z r. 1987, 1 : 100000

V písemných pramenech se kromě Karlova Hrádku objevuje také stejnojmenné městečko. V minulosti byl problém nejen s lokací hradu, ale i tohoto města. V současné době se většina odborníků přiklání k názoru, že městečko leželo původně na místě dnešního Purkarce, tedy asi 2 km severně od hradu. Ztotožnění Purkarce s městem Karlshaus naznačil již František Palacký. August Sedláček uvádí, že není možné městečko přesněji lokalizovat, ale přiklání se k tezi, že se rovněž může jednat o Purkarec. Hledání pozůstatků městečka v blízkosti hradu samotného nepřineslo žádné výsledky. Pro nevhodnost ostatního terénu by jej bývalo možno umístit jen na sever od hradu, tedy směrem k Purkarci, ale v této oblasti se nepodařilo najít žádné stopy po bývalém osídlení. Rovněž Tomáš Durdík připouští možnost, že rozsáhlé předhradí mohlo být původně plánováno pro vznik města.¹⁾ Pro ztotožnění Purkarce s městečkem Karlshaus hovoří také umístění fary a kostela v Purkarci (kostel je z 50. let 14. století) i označení Purkarce jako města v poněkud mladších pramenech z 15. století.²⁾ Původní

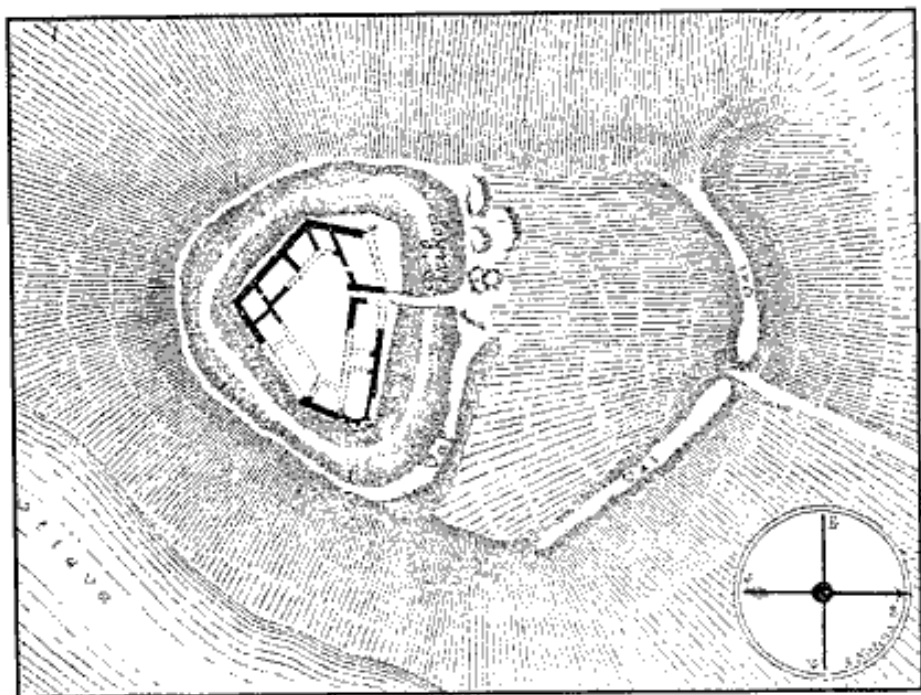
český název Purkarec, vzniklý z osobního jména Purkart,³⁾ se pravděpodobně začal prolínat s německým Karlshaus, až posléze zvítězil název český.⁴⁾ Pozdější zkomolené názvy, které se někdy v pramenech objevují, jako Burgholz a Purkholz, vznikly v 18. století z úvah o původu jména osady.

První historická zmínka o vsi je z roku 1352 (Purcharcz...),⁵⁾ osada však vznikla pravděpodobně již ve století předchozím, při kolonizaci hlubockého panství.⁶⁾ Šlo zřejmě o nepatrnou osadu, kterou se posléze Karel IV. pokusil zároveň se stavbou svého sídla rozšířit na královské město a vtělit jí název podle vznikajícího hradu. Nejstarší písemná zmínka o městečku s názvem Karlshaus je z roku 1364. Je tedy nanejvýš pravděpodobné, že oppidum Karlshaus je dnešní Purkarec. Přesto se ještě v publikaci z roku 1986 objevuje informace: "...král Václav IV. neměl zřejmě na něm zájem (na Karlshausu) a hrad brzy zanikl a s ním i městečko v podhradí..."⁷⁾

Jak je výše uvedeno, byly rovněž problémy s určením hradu. Zbytky zřícené stavby, všeobecně nazývané Hrádek, byly samozřejmě neklamným dokladem středověkého objektu, avšak jeho spojení s názvem Karlshaus, objevujícím se v pramenech, mělo dlouhou historii. Až do poloviny minulého století byl Karlshaus spojován s Karlovými Vary. Teprve František Palacký ztotožnil tento název s Hrádkem u Purkarce a ostatní historici se k tomuto názoru připojili. August Sedláček už zcela bezpečně uvádí Karlshaus jako purkarecký Hrádek. O hradu je nejstarší zmínka k roku 1357. Karel IV. jej tedy pravděpodobně založil na počátku své vlády, jako správní centrum královského území, vklíněného mezi državy Rožmberků. D. Menclová srovnává tento čin s Přemyslovou stavbou Zlaté Koruny.⁸⁾ Karlshaus však nikdy takového významu nedosáhl. Pravděpodobná je i další teze, že byl objekt založen jako mýtný hrad, pro ochranu vltavské plavby a následné vybírání cla. Je známo, že

Obr. 2 - plán Karlova Hrádku dle D. Menclové (chybná orientace, sever a jih jsou stranově obrácené)

Obr. 3 - plán Karlova Hrádku s předhradím dle Sedláčkových "Hradů"

Karel IV. podporoval voroplavbu a bděl nad splavností celého toku Vltavy. Především díky voroplavbě je dnes Purkarec znám jako tradiční plavecká osada a kolébka vltavských plavců.

Hrádek leží na vysokém a těžko přístupném ostrohu na levém břehu Vltavy. Má přibližně trojúhelníkový půdorys, obrácený vrcholem k jihozápadu a základnou k severovýchodu (viz obr. 2. Pozor, u tohoto obrázku je špatná orientace, jih a sever mají být stranově obrácené).⁹¹ Na severovýchodní straně, tedy při pomyslné základně trojúhelníka, bývalo předhradí s hospodářským zázemím hradu. Na plánu hradu vydaném v "Hradech, zámcích a tvrzích Království českého", jsou ještě zaznamenány pozůstatky hospodářských budov (obr. 3). Hrad byl od předhradí oddělen hlubokým příkopem, rovněž přibližně trojúhelníkového tvaru, přestože byl snadno přístupný jen ze severní strany. Nabízel se zde domněnka o funkci hradu jako obranném sídle královské moci proti Rožmberkům.

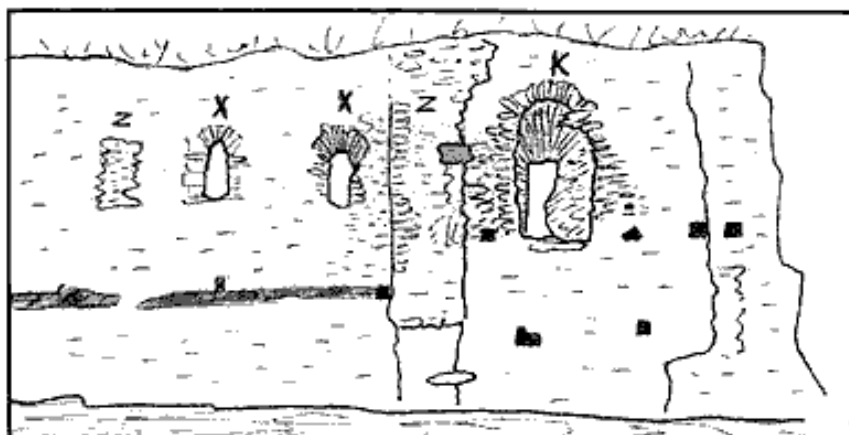
Z předhradí vedl přes příkop padací most, zbytky jehož pilířů jsou na obou stranách příkopu dodnes dobře patrné (obr. 4). Za mostem se vjíždělo průjezdem do nádvoří. Hrad pravděpodobně neměl vstupní bránu (vrátnici) a vchod byl vytvořen pouze průjezdem čelního křídla hradu.¹⁰⁹ Po obou stranách vjezdu se dochovaly kamenné sedíle, dnes díky nánosům níže nad úrovní terénu. Za vstupem následuje nádvoří, obklopené původně ze všech tří stran následně za sebou navazujícími jednopatrovými stavbami. A. Sedláček usuzuje ještě na další patro, dřevěné. Uprostřed nádvoří se měla nacházet

Obr. 4 - východní konec severního traktu Karlova Hrádku, pohled zvenčí (Sedláček, "Hradý"). V popředí hradního příkopu zbytky původně padacího mostu

(analogie s Radyní a Kašperkem), nazývané v 16. století "břevnové světnice".¹⁵¹ Hrad byl pravděpodobně bezvěžového typu.¹⁴³ Z historie hradu je jediným známým purkrabím Petr z Nasavrku, zmiňovaný k 29. červnu 1364. Více se o osudech hradu z dostupných pramenů nedozvídáme. Poslední zmínka o něm je z roku 1370, v listě Albrechta Bavorského (tchána Václava IV.). Dále se již hrad z dokumentů zcela vytrácí, nevíme nic ani o jeho zániku. K úpadku hradu i městečka došlo pravděpodobně již za vlády Václava IV., území zřejmě připadlo hlubockému panství. V urbáři z konce 15. století se již Karlův Hrádek neobjevuje.¹⁵² Je možné, že ke konečné devastaci

studna,¹¹¹ byla v minulosti zasypaná a dnes ji již nelze lokalizovat. Na východním konci severního traktu, tedy směrem doleva při vstupu do hradu, je patrné torzo hradní kaple s polygonálním presbytářem (tato kaple potvrzuje nesprávnou orientaci objektu v terénu, jak jej zaznamenala D. Menclová. Kaple byla orientovaná stavba, presbyterium je tedy směřováno k východu). Kaple byla pravděpodobně zaklenuta křížovou klenbou.¹²³ Ke kapli zřejmě přiléhala patrová budova se srubem v prvním patře, z níž se v obvodovém zdivu zachovala dvě okna (obr. 5). Po pravé straně vstupu do hradu jsou podobná okna, je proto pravděpodobné, že zde na sebe navazovaly sály s komnatami a srubovými komorami

Obr. 5 - východní konec severního traktu Karlova Hrádku - dnešní stav.
z - zbytky příčných zdí, k - okno polygonální kaple,
x - okna v 1. patře místnosti přilehlé ke kapli

hradu došlo v průběhu husitských bouří.

Dnes je hrad vyhledávaným místem skalních milovníků památek a Purkarec místem milovníků vltavské plavby. Nedávno bylo v Purkarcí otevřeno malé Muzeum voroplavby.

Poznámky: 1) T. Durdík, Encyklopedie českých hradů, Praha, Libri, 1996. 2) A. Verbík, Purkarec, České Budějovice, 1983. 3) A. Profous, Místní jména v Čechách, Praha, St. nakladatelství učebnic, 1951. 4) A. Verbík, Purkarec. 5) A. Profous, Místní jména v Čechách. 6) A. Verbík, Purkarec. 7) Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. díl. Jižní Čechy, Praha, Svoboda, 1986. 8) D. Menclová, České hrad, II. díl, Praha, Odeon, 1972. 9) D. Menclová, České hrad - v této publikaci došlo k chybě, orientace plánu je stranově obrácena a tím je znehodnocen i doprovodný text. 10) T. Durdík, Encyklopedie českých hradů. 11) A. Verbík, Purkarec.

12) D. Menclová, České hrad. 13) D. Menclová, České hrad. 14) T. Durdík, Encyklopedie českých hradů. 15) A. Sedláček, Hrad, zámky a tvrze Království českého, VII. díl, Praha, Šolc a Šimáček, 1934.

Drobnosti, dodatky, opravy, informace, zajímavosti, ohlasy

Poškození hradu Vikštejna

Návštěvník zříceniny hradu Vikštejna (okres Opava) může hned při vstupu do areálu vidět čerstvou a názornou ukázkou progresivní devastace jedné z jeho dosud stojících částí, která se bohužel ani dnes ještě nestává anachronismem.

Došlo zde totiž ke zřícení mohutného listnatého stromu, který vyrůstal v evidentně labilní poloze ve skalnaté vnější stěně příkopu, na dochovanou část příčné zdi původně vstupní budovy nalevo od mostu. Kmen stromu při pádu strhl zbylé úzké pruhy zdiva vertikálně nad vybouranými záklenky okenních otvorů v obou podlažích torza příčné zdi. Budova renesančního původu má navíc poměrně malou tloušťku zdiva, a tak dle mého soudu mohla být destrukce ještě závažnější.

kdyby kmen dopadl o pár metrů vpravo či vlevo do plné plochy zdi. I tak však jde o poškození pohledově dost významné, nenapravitelné a hlavně zbytečné.

Na uvedené skutečnosti samo o sobě není nic pozitivního, avšak po dotazech, které jsem cooby hlubší zájemce o dění okolo hradních lokalit a s niternějším vztahem právě k Vikštejnu směřoval na odpovědná místa, jsem se pozastavil ještě nad faktem jiným. K destrukci totiž nedošlo v loňských deštivých červencových týdnech, jak by se snad dalo očekávat, ale již někdy na konci roku předešlo. Jistěže podobným nehodám nelze stoprocentně zabránit (důslednou kontrolou a odstraňováním přehytených a poškozených dřevin se však mohlo právě

Foto z 15. dubna 1991, zachycující vstupní objekt hradu Vikštejna před poškozením

Foto ze 7. září 1997 - pádem stromu poškozený vstupní objekt hradu Vikštejna.

této dobře předejít), proč však dosud nebylo torzo stromu ze zdi alespoň odstraněno? Zástupce vlastníka objektu (starosta Obecního úřadu Račkov) vidí důvod obligátní - kritický nedostatek obecních financí. Budiž - ale ve spojení se státními úřady pro památkovou péči a se ZO Čes. svazu ochránců přírody při gymnáziu ve Vítkově (ta má na hradě dokonce stále působit - terénní stanici) se myslím již mohlo leccos podniknout. Pro ilustraci nezajmu se stačí ostatně porozhlédnout i jinde po hradě, pokud se vám to v nerušeně bujícím porostu podaří. Přitom zrovna tady by obnovení dřívější parkové úpravy lokality nebylo velkým problémem. Jeden z největších hradů Slezska by si to určitě zasloužil.

P. Nisler

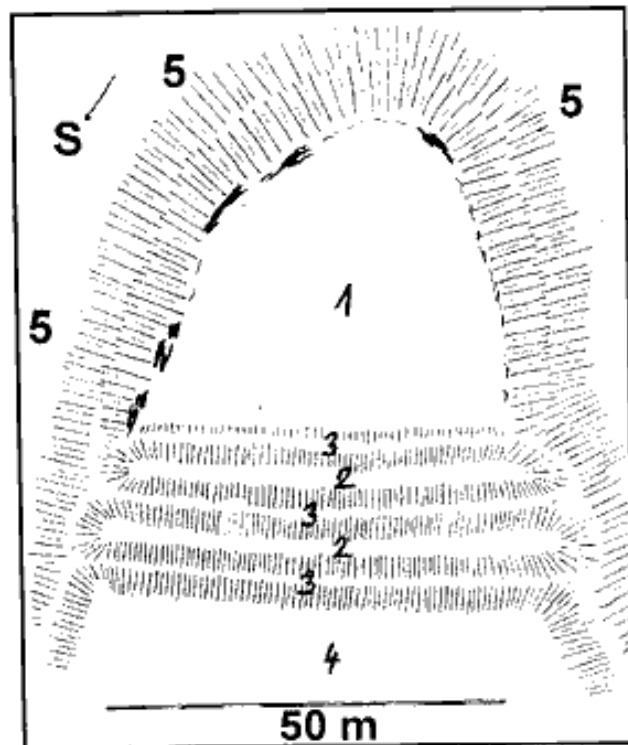
Třebonín

Sedm kilometrů jihozápadně od Čáslavi leží na výrazné ostrožně nad soutokem dvou potoků starobylá, původně raně středověká ves Třebonín (okr. Kutná Hora). Při návsi se nalézá na hřbitově kostel sv. Matěje se zvonici v hřbitovní zdi. Původně gotický kostelík má na vnější fasádě několik renesančních náhrobních kamenů.

Zhruba 300 m západně až jihozápadně od vsi, nad levým břehem Medenického potoka, se nachází zachovalé tvrziště. Skalnatá ostrožna, táhnoucí se přibližně od severu k jihu, je zde ve směru přístupu od severu až severozápadu přerušena dvojitým příkopem a valem. První příkop a val je zvláště výrazný ve své horní části. Areál přibližně ve tvaru nepravidelného trojúhelníku je na ostatních stranách chráněn příkrými, místy skalnatými svahy, spadajícími do údolí potoka. Povrch k jihu až východu částečně svažujícího se tvrziště je mírně nerovný a je porostlý lesem. V 19. století zde bylo údajně při lesnických pracích objeveno zdivo. Písemné zprávy o tvrzi, která v těchto místech stála, zcela chybí.

Při návštěvě této lokality stojí za pozornost shlédnout zajímavé skalnaté údolí Medenického potoka (podobnost s nedalekým údolím Jánského potoka), nyní přístupné nově upravenou cestou, vedoucí po jeho dně. Na začátku údolí, vpravo při vstupu od vsi, se nachází štola zaplavená vodou. Vodní hladina je pokryta ledem většinou ještě v červnu.

Použitá literatura: Kolektiv 1989: Hrad, zámek a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI, str. 499. J. Synek

Třebonín, situční plán. 1 - areál tvrziště, 2 - valy, 3 - příkopy, 4 - okolní terén, 5 - stráně do údolí.

Už jste četli...?

Úlovec, J. 1998: Hrad, zámek a tvrze na Chebsku, 225 stran + příloha obsahující 125 fotografií. Vydalo Chebské muzeum. Kniha shrnuje současný stav poznání panských sídel na území okresu Cheb. Jedná se o první souborné zpracování panských sídel v této, bohužel neprávem opomíjené, ale velice zajímavé oblasti. Jednotlivé statí jsou abecedně řazeny podle současných českých názvů sídel. Ta jsou přesně lokalizována a většinou i zakreslena na katastrální mapě. Vždy je uveden nástin historického a stavebního vývoje a současný stav objektu. Závěrem každé statí je přehled základní literatury pojednávající o daném sídle. Na závěr knihy je uvedena mapa okresu s vyznačením polohy sídel, o nichž pojednávají jednotlivé samostatné statí, a také soupis veškeré použité literatury.

I. Knoll

Z hradů, zámků a tvrzí

V sobotu 10. ledna jsem vyrazil na rodinný výlet, který měla zakončit návštěva zříceniny Křikava u Blatné (okr. Strakonice). K mému zděšení si na hrad vyšlápla i dvě individua, zjevně v pracovním oděvu. Povšiml jsem si v jejich batohu vyčuhující minohledačky a po chvíli se na zříceninu vrátil. Právě dokončili montáž zařízení a chystali se je použít. Oslovil jsem je, zda vědí, že poškozují státem chráněnou památku a vyzval je, zda odejdou sami nebo zda mám zavolat policii. Kupodivu mi nedali péstí, nýbrž pomalu a s neskrývanou nechtí sblížili fídlátka a za mé asistence sešli z hradu dolů do vsi, kde nasedli do vozu a odjeli. Po chvíli čekání jsem odjel i já s rodinou, máje zkažený zbytek dne. Uvítal bych na stránkách Hlásky názor právníka, jak se v takových situacích zachovat, aby právu bylo učiněno zadost a pachatelům pro přístě přešla chuť krást a zároveň se nevystavovat nebezpečí vlastní blamáže.

D. Doležal

Zprávy z klubu

Rada

Redakce Hlásky se opět musí omluvit čtenářům i autorovi příspěvku Panské sídlo v Budči v minulém čísle, kde byl obrázek se stavebními detaily panského sídla obrácen hlavou dolů. V souvislosti se změnou tiskárny již šéfredaktor neměl možnost posoudit hotovou sazbu předloženou k tisku.

Rada upozorňuje funkcionáře poboček, že na den 29. července 1999 připadá 150. výročí úmrtí Františka Alexandra Hebera, prvního českého kastelologa. Do termínu zasedání Rady (srpen 1998, přesné datum bude uvedeno v Hlásce 3/98) sdělí zástupci poboček případně připravované akce vážící se k uvedenému výročí Radě do Plzně.

Od posledního oznámení v Hlásce vydala nadace České hrad, zámek a tvrze další tituly: 15 - Hrádek Lacembok a tvrz Hlohová na Staňkovsku od M. Novobilského a P. Rožmberského; 16 - Strašické hrad od J. Anderleho a V. Švábka. Uvedené publikace (i celou řadu) je možné objednat na adrese: Nadace České hrad, Doudlevecká 22, 301 36 Plzeň.

Zpráva o činnosti v r. 1997: Rada zajistila, i přes některé problémy, že pravidelně vycházel klubový zpravodaj Hlásky, ačkoli od magistrátu města Plzně obdržela subvenci ve výši pouze 10000 Kč. Byla vedena ústřední evidenci členstva klubu, která umožnila pro zlepšení kontaktů mezi členy vydání adresáře v Hlásce. Za zvýšené množství chyb při sazbě Hlásky se redakce Hlásky několikrát čtenářům omluvila. Na zasedání Rady 27. srpna (vedení mimoplzeňských poboček se neúčastnilo ani písemnou formou) byla projednávána pouze záležitost pražské pobočky, nezveřejňující zprávy o svém hospodaření a Rada byla odhodlána k drastickým krokům, nedojde-li k úpravě. Opatření Rady z minulého

roku týkající se poskytování následného ročníku Hlásky autorům v ní publikujícím přineslo kladné výsledky a stalo se trvalým.

Pobočka Plzeň

Jarní členská schůze bude ve čtvrtek 16. dubna v přednáškovém sálu Národopisného muzea ZČM na nám. Republiky. Začátek v 16.30 hod. Program: vylučování neplatičů, přijímání nových členů, organizační záležitosti, diskuse. Po schůzi bude následovat přednáška ing. Anderleho o horském hradu.

Tradiční jarní vycházka se koná v sobotu 18. dubna. Povede na původně raně gotický vodní hrad v Boru u Tachova, kde můžeme obdivovat cenné stavební prvky, hlavně z období pozdně gotické přestavby (sklipkové klenby, šnekové schodiště, záclonová okna atd.). Naše doba zanechala na hradě zničené interiéry a propadající se střechy, avšak v současnosti se situace začíná obracet k lepšímu. Odjezd z Hlavního nádraží směr Cheb v 10.58 hod., ve Svojsíně přestup na lokálku do Boru. Zájemci mohou navštívit i horské církevní památky. Návrat v 18.05 hod. Přístup do objektu zajistí a vycházku vede pan M. Trachta.

V sobotu 25. dubna se koná cyklistický výlet podél Kosiho putoka. Odjezd z Hlavního nádraží směr Cheb v 6.24 hod. (vlak bere kola). Cílová stanice Mariánské Lázně. Navštívíme Hammíky (zámeček). Dolní Kraunolín (dvůr), Lazurový vrch (hrad), Caltov, Krinov (bývalá tvrz a opevnění z třicetileté války), Kořen (zámek), Třebel (hrad), Volštejn (hrad), Svojsín (zámek a románský kostel). Délka trasy 53 km. Vede P. Mikota.

V úterý 19. května se koná od 15.00 hod. den otevřených dveří v knihovně pobočky. Adresa: Ing. Mikota, U Bachmuče 10 (nedaleko restaurace Slovanka na Slovanské třídě). Občerstvení zajištěno (minule byl výborný guláš od paní Mikotové, pro pivo se uchoďo se džbánkem), k dispozici diaprojektor, video a počítač. Na programu je seznámení s přírůstkem knihovny, prodej publikací, informace ze zájezdu do Burgenlandu a diapositivů z hradů jižních Tyrol. Možno promítnout donesené filmy a diapositivy. Rovněž budou předvedeny připravované WWW stránky KASu. Pokud Vám doma "překážá" hrado-
logická a vlastivědná literatura, můžete ji při této příležitosti věnovat knihovně.

V minulém čísle Hlásky oznámený zájezd na Sušicko se koná v sobotu 30. května. Autobus odjíždí v 7.00 hod., předpokládán návrat v 19.00 hod. 120 Kč za sedadlo v autobusu vybírá ing. Josef Čihák na schůzkách klubu každou první středu v měsíci od 16. hod. v salóňku restaurace U námořníka pod centrálním autobusovým nádražím. Domluvit účast lze také telefonicky (do zaměstnání 01917035025, domů 0191537180). Je třeba obsadit co nejvíce ze 45 míst, proto vezměte s sebou i své příbuzné a známé. Bude to paráda.

V letošním roce oslavili nebo oslaví kulatá výročí členové pobočky: 20 let Vlastimil Šimota a Hana Slavíková, 30 let Martin Bóna, Jiří Honzík, Karel Nováček a Petr Vlčnovský, Padesátku slaví Jaroslav Bašta, Peter Braun, ing. Josef Čihák a Josef Koželuh, osmdesát let se dožívá prof. MUDr. Alois Štokr. Všem jubilantům přeje výbor hodně zdraví a úspěchů.

V uplynulém roce opustil navždy řady KASu člen plzeňské pobočky, pan Zdeněk Karásek z Horšovského Týna (ročník 1923). Jako lesní inspektor znal podrobně terén na Horšovotýnsku, v 60. letech pomáhal při vykopávkách zdejších bohatých mohyl, účastnil se výzkumu tvrze v Mělnici, angažoval se při lokalizaci zaniklých středověkých vesnic a zajímal se o rod Karásků ze Lvovic, Čest jeho památce!

Zpráva o činnosti v r. 1997: Neformální schůze výboru pobočky spojené se schůzkami členstva se konaly pravidelně 1x měsíčně. Na jarní členské schůzi se rozproudila diskuse o možnosti pořádání poznávacích zájezdů a o zamýšlené výstavě modelů hradů. Zájezd se podařilo realizovat, výstavu nikoli.

Schůze byla ukončena přednáškou ing. Anderleho o nových objevech na hradech Volštejně a Valdeku. Jarní vycházka vedla na Zbiroh, jinak nepřístupný objekt. Další plánované objekty pro nepřízeň počasí nebyly navštíveny. V září byl uspořádán zájezd do prostoru mezi Plzeň a Rakovník (nejdůležitější lokality: Angerbach, Krakovec, Krašov, Libštejn). Na podzimní členské schůzi byl mimo běžné organizační záležitosti navržen další zájezd na jaro 1998 a následovala poutavá přednáška M. Novobilského o dochovaných reliktech z obléhání hradu Lopaty husity provázená výstavkou nalezených předmětů. Tradiční podzimní vycházka směřovala pak pod hrad Lopatu, kde bylo možné mimo jiné slednout nové objevený tábor obléhatelů. V průběhu roku členové pobočky průběžně publikovali výsledky svých bádání v Hlásce a autor-
sky i technicky zajišťovali vydávání publikací v edici "Zapomenuté hrady, tvrze a místa" pro nadaci České hrady.

Pobočka Zlín

První víkend měsíce ledna podniklo asi 10 členů pobočky již tradiční otevření "hradní" sezóny výstupem na hrad Helfštýn. 21. února se účastnilo asi 20 členů pobočky s příznivci hradní architektury rovněž již tradiční návštěvy hradu Cimburka u Koryčan. Na hradě je vidět určitá snaha o jeho uchování. Posezení pod přístřešky zde zbudovanými bylo velmi příjemné. Ti odvážnější toho dne ještě navštívili zříceninu hradu Střílek a také krásný barokní hřbitov ve stejnojmenné obci pod hradem.

Ve dnech 5. - 10. května 98 pořádá pobočka autobusový zájezd do Polska pod názvem "Architektura řádu německých rytířů a další královské a šlechtické hrady v Polsku" (zařazené objekty: Radzyń Chelmiński - křížácký hrad, Kwidzyn - křížácký hrad, Szum - křížácký hrad, Malbork - sídlo velmistra řádu, Frombork - křížácký hrad, Lidzbark Warmiński - křížácký, pak biskupský hrad, Olstyn - křížácký hrad, bojiště u Grunwaldu, Nidzica - křížácký hrad, Checiny - královský hrad, Bobolice, Mirów, Olsztyn - vše šlechtické hrady, Bedzin - královský hrad, Ogrodzieniec - šlechtický hrad). Cena 2500.- Kč obsahuje zákl. pojištění, dopravu a 3 noci. dvakrát je nocleh v autobusu při nočním přejezdu. Odjezd ze Zlína vedle Městského divadla je 5. 5. ve 20.00 hod., návrat 10. 5. v odpoledních hodinách. Zájem o zájezd projeví i někteří členové z pražské pobočky KASu. Ještě stále je několik volných míst. Proto pokud je zájem i z jiných poboček, je možné kontaktovat předsedu pobočky MUDr. Jiřího Hozu, Dukelská 3975, 760 01, tel. 067/82455, a to ještě před uhrazením zájezdu. Předjedeme tak zbytečným zklamáním při eventuálně již obsazeném autobusu.

Zpráva o hospodaření v r. 1997: Zůstatek z r. 1996 - 477.80 Kč. Příjmy: 930 Kč (poplatky, předplatné Hlásky). Výdaje: 1034 Kč (desátek, Hláska, poštovné 777, xerox 257). Zůstatek z r. 1997: 373.80 Kč.

předsedu J. Hozu, pokladník Z. Sadílek

Pobočka Humpolec

Upozorňujeme všechny členy, že schůzky pobočky se budou konat každou poslední sobotu v měsíci od 20.00 hod. v restauraci "U křížku" na Vilémově u Humpolce. V případě přesunu místa schůzky bude aktuální informace v uvedené restauraci.

Dne 8. 2. 1998 proběhla výroční členská schůze pobočky za účasti 9 členů (dva omluveni). Byla přednesena zpráva o stavu financí, zpráva o akcích konaných v průběhu minulého roku a nastíněna činnost na rok letošní; plánuje se zapojení společně s Castrum o.p.s. do údržbových prací na hradě Orliku a v rámci možnosti zapojení do dalších činností na údržbě a opravách památek. Jednotliví členové budou dále zpracovávat texty pro vydání nové publikace o historii města Humpolce a hradu Orlika. Publikaci v tomto roce vydá sponzorským

nákladem Castrum o.p.s. Dále bylo živě diskutováno o možnostech budování zázemí na hradě Orlíku.

Zpráva o činnosti v r. 1997: Pro veřejnost jsme připravili výstavu "Orlík ve světle budoucnosti", kterou si mohli návštěvníci prohlédnout v budově muzea ve dnech 6. - 31. ledna. Členové pobočky se již třetím rokem účastnili akce "Dny kulturního dědictví" - Den památek. Do knihovničky pobočky byl zakoupen sborník *Archaeologica historica* 22/1977, publikace je možno zapůjčit po předchozí dohodě u F. Kocmana (Masarykova 858, Humpolec, kontakt do práce: tel. 0367/532217). Na jaře se podařilo zajistit sponzora nového geodetického zaměření hradu Orlíku - Geospol s.r.o. Dobruška, stř. Humpolec. Na jeho základě byl proveden přepis části hradu, které byly dosud lesním pozemkem, na ostatní plochy. Celý areál tak bude moci být opravován a užíván. Současným majitelem jsou Lesy ČR, Lesní správa Ledec n. Sázavou a Okl. Pelhřimov. Pro nedostatek finančních zdrojů na krytí stavebních oprav hradu Orlíku byly práce na hradě z počátku roku zastaveny. Přesto bylo možné, po provedení bezpečnostních prací, areál hradu z větší části otevřít pro veřejnost. Byl vydan návštěvní řád a určena návštěvní doba a po osmi letech si obyvatelé z okolí i turisté mohli opět hrad prohlédnout. Vlastní otevření hradního areálu proběhlo 5. července a bylo spojeno s ukázkami středověkého života. Poprvé od opuštění hradu majiteli panství mohli návštěvníci vidět v provozu hradní kuchyni s chlebovou pecí a ochutnat její výrobky, zamířit ke středověkému jarmarku, sledovat kováře, rytířské souboje či loutkové divadlo. Hrad navštívilo okolo 1900 lidí. V průběhu roku byl areál hradu oživen šermířskými souboji a pečením chleba. 4. - 5. října proběhla akce "Na pomoc Orlíku" pro dobrovolníky a zájemce o historii, sezóna byla ukončena 28. října ukázkami historického šermu skupiny SHS Flamberg. Celková návštěvnost hradu v roce 1997 překročila 6 tisíc osob. Město Humpolec věnovalo na práce na Orlíku 5000 Kč, výtěžek ze vstupného (formou dobrovolného příspěvku) činil 85840 Kč. Výdaje na opravy a provoz hradu dosáhly částky 47825.10 Kč, do dalšího roku tedy zbyvá 43014.90 Kč. Tato částka bude použita na krytí nákladů spojených se zpracováním projektu na havarijní část renesančního křídla paláce a na drobné úpravy. Členové pobočky a dobrovolníci v roce 1997 odpracovali na hradě 1600 hodin bez nároku na odměnu. Největší počet hodin představovalo vyklizení areálu po stavebních a archeologických aktivitách, údržba a průvodcovská činnost. Osmnácti stabilním a dvaceti příležitostným dobrovolníkům vedení pobočky děkuje. Po mnohých jednáních byla provedena 14. října 1997 registrace obecně prospěšné společnosti "Castrum o.p.s.". Společnost byla založena pobočkou Humpolec, se zastoupením města Humpolec v dozorčí radě. Společnost si vzala za cíl napomoci majitelům kulturních památek v okolí při jejich uvádění v život, dále práci s mládeží při péči o památky a při provádění ekologicko-vlastivědných prací. Dále má sloužit k získávání darů, sponzorských příspěvků podnikateli a organizací, státních dotací a grantů. Shromážděný kapitál včetně výtěžku z doplňkových činností má sloužit k finanční pomoci na odborné zásahy při obnově památek a při ekologicko-vlastivědných pracích. V roce 1998 se předpokládá uzavření nové smlouvy o užívání a správě hradu Orlíku mezi majiteli a Castrum o.p.s. (redakčně kráceno)

Zpráva o hospodaření v r. 1997: Zůstatek z r. 1996: 85.60 Kč. Příjmy: 97740.30 Kč (členské příspěvky 300, příjmy od členů na odvody Radě 360, dary osob 6240.30, dar města Humpolec 5000, příjmy z dobrovolného vstupného na hrad Orlík 85840). Výdaje: 53865.70 (odvod Radě 130, poštovné na Hlásky 195, předplatné Hlásky 390, poštovné, výstava, zalo-

žení Castrum o.p.s. 5325.60, údržba, nářadí, kulturní akce na Orlíku 47825.10). Zůstatek z r. 1997: 43960.20 Kč.

F. Kocman

Pobočka Praha

Ve dnech 29. 4. - 3. 5. se uskutečnil autobusový zájezd do Rakouska (Burgenlandu a Štýrska). V plánu je návštěva lokalit Riegersburg, Bertholdstein, Schlaining, Krumbach (hrady z 12. stol.), Guessing, Landsee (zříceniny hradů z 12. st.), Bernstein, Forechtenstein, Lockenhaus (hrady ze 13. st., poslední s muzeem) a zříceniny Thomasberg. Předpokládaný odjezd ve středu 29. 4. v 17.00 hod. ze stanice metra Opatov. Cena zájezdu je stanovena na 2500 Kč za osobu (v ceně 2x nocleh v Čechách, 2x v Rakousku v penzionu se snídaní). Záloha činí 1500 Kč. V autobusu je ještě několik volných míst: zájemci o zájezd z ostatních poboček se mohou urychleně informovat u pana Bezvaldu (tel. 02/8556140).

Zpráva o hospodaření v r. 1997: Zůstatek z r. 1996 - 3620 Kč. Příjmy: 6915 Kč (členské příspěvky 4200, předplatné Hlásky 1680, zbytek z jarního výletu 1035). Výdaje: 5558 Kč (předplatné Hlásky a desátek 2300, poštovné a kancelářské potřeby 3258). Zůstatek z r. 1997: 4977 Kč.

pokladník R. Bezvald

Pobočka Brno

V roce 1998 se členové pobočky budou podílet na celostátní konferenci "Kresebná a modelová rekonstrukce v antropologii a archeologii", která se bude konat v červnu v Brně. Ve spolupráci s Moravskou vlastivědnou společností bude uspořádán zájezd po hradech, zámcích a tvrzích severozápadně od Brna. Dále bude uspořádána exkurze na archeologický výzkum zříceniny hradu Tepence.

Zpráva o činnosti v r. 1997: Brněnská pobočka měla 19 členů, nově se přihlásil Jan Štětina. Uspořádána byla jedna výroční schůze 16. prosince, na níž vyřízeny organizační záležitosti, zhodnocena činnost v roce 1997 a zpracován výhled akcí na rok 1998. V roce 1997 členové pobočky dr. J. Unger a J. Sadílek vedli exkurzi Moravské vlastivědné společnosti po šlechtických sídlech na Znojemsku. J. Přinesdomů odstraňoval náletovou zeď na zřícenině hradu Levnova. J. Sadílek zpracovával SHP některých šlechtických sídel.

Zpráva o hospodaření v r. 1997: Zůstatek z r. 1996 - 460.10 Kč. Příjmy: 1110 Kč (členské příspěvky, předplatné Hlásky, novinové poštovné). Výdaje: 908 Kč (předplatné Hlásky 360, desátek 170, poštovné celkem 378). Zůstatek z r. 1997: 662.10 Kč.

pokladník dr. J. Doležel

Pobočka Hradec Králové

Netradičně v neděli 24. května se koná jarní vycházka do oblasti Podkrkonoší. Sraz na nádraží v Ostroměři v 8.15 hod. Předpokládaná trasa výletu povede nejprve k lokalitám přímo v Ostroměři (tvrziště, tvrz, slovanské hradiště), potom do Holovous (zámek a slovanské hradiště) a na Chloumky (tvrziště). Po sestupu z Chlumu navštívíme Černín (tvrziště) a podle časových možností ukončíme vycházku v Šárovcově Lhotě (tvrziště) nebo až v Lázních Bělohradu (zámek, tvrziště). Délka trasy 14 - 17 km. Zveme členy KASu i jejich rodinné příslušníky a známé. Pozor na změnu jízdního řádu!

Z. Fišera

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní správou pošt v Plzni, č.j. P/7 - 1142/17 - 158/92 ze dne 26. 10. 1992.

HLÁSKA, Zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka. Cena 12 Kč.

Vychází čtvrtletně. Toto číslo vyšlo v I. dubnové dekádě 1998. Šéfredaktor Petr Rožmberský (zást. RNDr. J. Miler, ing. P. Mikota)

Adresa redakce: Klub Augusta Sedláčka, Františkánská 13, 301 35 Plzeň, e-mail: hrady@post.cz

Vydává Klub Augusta Sedláčka za příspění Magistrátu města Plzně. Registrováno pod značkou OK ÚMP 23/1991. 320 výtisků.